

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Una proposta d'unió entre patrimoni històric i natural mitjançant la promoció artística.

Emma Lozano Delgado
Màster en Gestió del Patrimoni Cultural
Universitat de Barcelona
Projecte Final
Tutor: Llorenç Prats
Octubre 2009

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Una proposta on s'uneixen patrimoni històric i natural mitjançant la promoció artística

1. Presentació

Pàgina 5

2. Anàlisi territorial

2. 1. Context territorial, la ciutat. Sant Boi. Transformacions recents i dinàmiques culturals i patrimonials

Pàgina 9

2. 2. Context territorial, el riu. El Llobregat, del deteriorament als projectes de recuperació i activació social i cultural

Pàgina 14

2. 3. El context referencial. Art i natura: els parcs d'escultura

Pàgina 24

2. 4. El context referencial. Ajuts per a la promoció i formació d'artistes joves a l'àmbit local

Pàgina 33

2. 5. Quadre de síntesi

Pàgina 36

3. Objectius

3. 1. Missió

Pàgina 37

3. 2. Objectius patrimonials

Pàgina 37

3. 3. Objectius artístics

Pàgina 37

3. 4. Objectius socials

Pàgina 38

Art i natura a la riba del riu Llobregat

3. 5. Objectius mediambientals

Pàgina 38

3. 6. Quadre de síntesi

Pàgina 39

4. Descripció del projecte

4. 1. Intervencions artístiques a la riba del riu Llobregat

Pàgina 40

4. 2. Proposta de temes de les intervencions artístiques

Pàgina 42

4. 3. Proposta d'ubicació de les intervencions artístiques

Pàgina 51

4. 4. Instrument per a la realització de les intervencions artístiques

4. 4. 1. Beca de promoció i formació artística

Pàgina 65

4. 4. 2. Esborrany de bases de la beca de promoció i formació artística

Pàgina 68

4. 4. 3. Proposta de residències de la beca de promoció i formació artística

Pàgina 71

4. 5. Quadre de síntesi

Pàgina 82

5. Gestió del projecte

5. 1. Organització. Comissió a tres bandes

Pàgina 83

5. 2. Manteniment de les intervencions artístiques al Parc Fluvial de Sant Boi

Pàgina 84

Art i natura a la riba del riu Llobregat

5. 3. Cronograma del projecte. Beques, instal·lacions de peces i exposicions

Pàgina 85

5. 4. Quadre de síntesi

Pàgina 87

6. Campanya de comunicació

6. 1. Estratègies de comunicació

Pàgina 88

6. 2. Eines de comunicació

Pàgina 89

6. 3. Pla de comunicació

Pàgina 90

6. 4. Quadre de síntesi

Pàgina 93

7. Finançament

7. 1. Fons previstos i procedència

Pàgina 94

7. 2. Pressupost del projecte

Pàgina 96

7. 3. Quadre de síntesi

Pàgina 99

8. Avaluació

8. 1. Funció de l'avaluació

Pàgina 100

8. 2. Avaluació de resultats

Pàgina 100

8. 3. Eines d'avaluació

Pàgina 101

Art i natura a la riba del riu Llobregat

8. 4. Desenvolupament de l'avaluació

Pàgina 101

8. 5. Quadre de síntesi

Pàgina 102

9. Referències

9. 1. Bibliografia

Pàgina 103

9. 2. Webgrafia

Pàgina 108

Art i natura a la riba del riu Llobregat

1. Presentació

La relació entre art i natura ha estat present des de l'existència de vida humana a la terra, tot i que sempre allò artístic s'ha concebut com justament contrari a allò natural a causa de la intervenció de l'ésser humà, allò artificios. Molts pensadors de l'antiguitat concebien l'art com pura mimesi de la natura i durant el romanticisme es va exalçar la natura com a element sublim i desconegut¹. Aquests només són un parell d'exemples sobre la presència de la natura en el món de l'art que trobaria el seu punt més àlgid amb l'aparició a la dècada dels seixanta d'una nova disciplina que reaccionava contra el mercantilisme de l'art i seguia els principis del minimalisme, el *land art*. Les obres dels artistes d'aquesta tendència consistien en la transformació d'espais naturals, normalment *sites* remots i de gran impacte visual com deserts, glacials,... La relació d'aquestes intervencions amb la natura ve donada per dos factors, la ubicació i els materials emprats. Aquests materials naturals no tan sols eren físics, com les pedres, la sorra, la mar, ... sinó també climàtics, com per exemple els llamps en l'obra de Walter de Maria al 1974 *The lightning field* a Nou Mèxic. Per aquesta raó, és fonamental que els artistes que es proposin intervenir en la natura, pensin en un indret específic que serà el que determini l'escala, les seves dimensions, materials i orientació, de tal manera que l'obra solament tingui sentit en aquella ubicació per a la qual ha estat creada². Una obra d'art no es col·loca en un lloc, sinó que esdevé el lloc mateix i part d'ell.

El contacte directe entre l'obra d'art i l'espectador exigeix, generalment, unes condicions espacials i ambientals. Els requeriments per a un encontre efectiu i, sobretot, la necessitat de mantenir una atenció continuada per part del públic especialitzat i general es resolen amb la sala d'exposicions. Tanmateix, la sala d'exposicions no és l'únic espai de contacte. Hi ha plantejaments artístics que, des de fa unes dècades i amb una intencionalitat crítica envers els

¹ MADERUELO 1995: 14

² MADERUELO 1996: 95

Art i natura a la riba del riu Llobregat

condicionants ideològics dels espais reservats exclusivament a l'exhibició d'obres d'art, ocupen altres tipus d'escenaris per poder arribar a l'espectador. En ocasions han estat els propis artistes que, moguts per la manca de canals de divulgació artística privats o institucionals, han convertit els llocs més propers o insòlits en sales d'exposició. Per altra banda, certament les dinàmiques dels parcs amb escultures s'apropen més a les dels centres d'art contemporani, creant espais d'investigació i recerca entorn de l'art i el medi natural, ampliacions de les intervencions, participació d'artistes joves i emergents i, sobretot, la creació i instal·lació d'obres *site specific* i d'altres intervencions de tipus efímer o temporal.

El concepte de natura és relativament modern, sorgí quan es van detectar les diferències essencials entre allò que l'ésser humà ha construït i el que no. Va ser arran del romanticisme que la natura es convertí en un lloc sagrat, un santuari laic, creat com substitució dels mites religiosos de la història antiga. Per una altra banda, l'art s'ha entès i realitzat a imitació de la natura. Aquestes dues premisses ens porten directament a la transformació de la natura o els espais naturals amb una intenció estètica, que és el que el *Land Art* portarà més enllà. Noves formes de creació on la natura i el mitjà físic són contemplats com a subjecte, com a procés o com a fi del fet artístic, establint així noves relacions entre art i natura més enllà de la mimesi o l'idealisme³.

El canvi de concepció de l'entorn natural està provocant, en les últimes dècades, una recuperació i integració de la natura; la revalorització de l'entorn més proper als rius, el recorregut dels quals passa per ciutats petites i mitjanes, com un espai de vida dintre de les grans urbs cosmopolites. Lògicament, aquesta recuperació no és aïllada perquè respon a l'interès cada cop més general pel medi ambient i les polítiques ecològiques. D'altra banda, tot element cultural i patrimonial és una eina de desenvolupament econòmic i turístic del territori en tots els aspectes. Molts pobles tenen plans de

³ MADERUELO 1995: 17

Art i natura a la riba del riu Llobregat

recuperació de les conques dels rius. Al mateix temps, una de les formes de dinamitzar aquests espais recuperats és vincular-los a la història; alguns rius i espais naturals han desenvolupat una sèrie de recursos i dinàmiques amb aquesta intenció. Per exemple, la història contemporània és el *leitmotiv* del *Consorci Memorial dels espais de la Batalla de l'Ebre*⁴ a Gandesa i altres centres d'interpretació vinculats a la Guerra Civil Espanyola, com a Pinell de Brai o a Corbera d'Ebre. Cal tenir en compte, però, que aquests projectes lliguen un temps i un espai per a explicar un moment històric determinat. La recuperació de la història més local també la trobem a la Ruta del Ferro⁵ a Andorra o en les colònies tèxtils del segle XIX a la riba nord del riu Llobregat. La idea d'aquests centres d'interpretació és que el visitant connecti amb el patrimoni i l'entorn, és a dir la visita va més enllà de la mera transmissió del saber i del coneixement perquè a través de l'experimentació de noves sensacions el visitant sent i entén allò que està vivint.

Per altra banda, cal preguntar-se quina és la funció que les intervencions artístiques juguen en aquests contextos i per què l'art s'arrisca a perdre la llibertat que tenia al museu per a adaptar-se a les noves condicions físiques, polítiques i econòmiques que limiten la seva instal·lació en l'espai públic i natural. D'aquesta manera, els llenguatges plàstics de cada artista, les seves vivències personals i les seves retòriques estilístiques particulars, carregats de subjectivitat, són imposats i integrats en l'entorn natural. Tanmateix, el concepte de *site specific* no ha estat creat sense un sentit coherent ja que una peça en un context no adequat i una peça no adequada al seu context pot ser una pèrdua de materials, esforços i temps. La qualitat de moltes peces que formen l'art urbà es deu a la condició de *site specific*, perquè conjuguen de forma molt acurada l'entorn, la història i la tradició del lloc. Això ho veiem cada cop més en l'àmbit urbà, ja sigui en esdeveniments regulars com en les polítiques artístiques que es porten a terme en ciutats.

⁴ www.batallaebre.org

⁵ www.larutadelferroaandorra.ad

Art i natura a la riba del riu Llobregat

El projecte que presento consisteix en la instal·lació d'una sèrie d'intervencions artístiques vora del riu Llobregat, les quals finalment configuraran un parc d'escultures. Cada intervenció evocarà un tema relacionat simbòlica o històricament amb el riu per tal de mostrar tot l'imaginari fluvial. Aquesta proposta té com a finalitat revalorar culturalment la riba del Llobregat al seu pas per Sant Boi. La creació d'aquest parc d'escultures es realitzarà mitjançant l'atorgament anual d'una beca per una estada en un centre d'art i natura durant la qual l'artista desenvoluparà la peça que finalment s'ubicarà a la riba del Llobregat. Aquesta beca pretén que artistes i creadors joves catalans puguin treballar, conviure i intercanviar experiències i inquietuds en un àmbit de col·laboració cultural i natural. D'aquesta manera, progressivament, s'anirà configurant aquest parc, perquè d'una altra forma implicaria una gran inversió econòmica i no permetria l'assimilació pausada i individual de cada proposta artística. Així doncs, el parc d'escultures que proposo vol ser el punt d'inflexió entre el centre d'interpretació i el parc d'intervencions artístiques. Les peces, l'entorn, la història i l'art han de barrejar-se i transmetre un mateix missatge però de manera polièdrica. El riu com a element natural, geogràfic, històric, social, simbòlic i artístic.

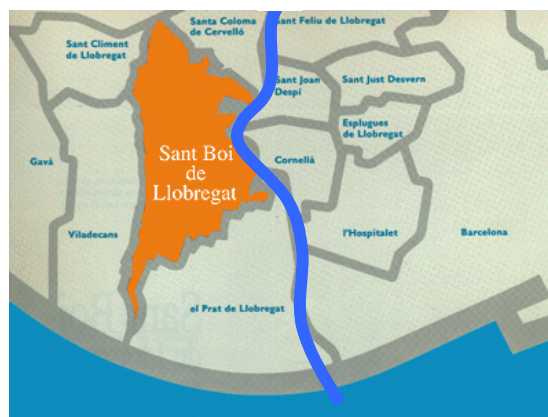

Art i natura a la riba del riu Llobregat

2. Anàlisi dels àmbits contextuals rellevants per al projecte

2. 1. Context territorial, la ciutat. Sant Boi. Transformacions recents i dinàmiques culturals i patrimonials

Sant Boi de Llobregat és una població de prop de 22 quilòmetres quadrats de superfície i amb una història mil·lenària que es remunta al període dels ibers, segle V a. de C. La ciutat de Sant Boi té uns elements patrimonials notables, tant pel que fa al patrimoni natural (zones humides, zones forestals, parcs urbans, etc.) com pel patrimoni agrari. A més, el seu centre històric és un dels millors del Baix Llobregat en qualitat i en grandària.

Imatge de la situació del municipi de Sant Boi de Llobregat i el riu Llobregat.
Font: Ajuntament de Sant Boi

Pertanyent a la comarca del Baix Llobregat, Sant Boi està situat al marge dret del riu Llobregat i limita amb Santa Coloma de Cervelló, Sant Climent de Llobregat, Viladecans, el Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat i Sant Joan Despí. Seguint el cens de 2003, la població de Sant Boi està constituïda per 81.851 habitants i, segons dades del 2008, està distribuïda territorialment en sis districtes:

- Ciutat Cooperativa-Molí Nou 9.579 (11,7%)
- Marianao 31.970 (39,1%)
- Barri Centre 14.044 (17,2%)
- Els Vinyets-Molí Vell 15.767 (19,3%)

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Camps Blancs 4.827 (5,9%)

Casablanca 5.664 (6,9%)

Total 81.851 (100,0%)⁶

Sant Boi compta amb una extraordinària trajectòria històrica. La seva posició a l'extrem del Llobregat, les seves expectatives respecte als vells camins romans i al delta del Llobregat, i la seva doble vinculació, per una banda a la ciutat de Barcelona i per l'altra al Baix Llobregat, han fet que el poble esdevingui l'espai dels fets més diversos i d'experiències històriques. Aquesta rica història de Sant Boi, producte d'una intensa i sostinguda activitat del territori, ha generat un paisatge i un patrimoni variat, canviant i complex en les seves més diverses accepcions: naturals, rurals i històrico-artístiques. Partim doncs de la base d'un objecte d'intervenció que compta amb un gruix històric i amb un llegat patrimonial molt important. Aquesta riquesa de Sant Boi ha estat tradicionalment copsada. Nombrosos estudiosos: historiadors, arqueòlegs, geògrafs, etc., han generat un important i sistematitzat coneixement sobre Sant Boi. En comparació amb altres municipis, la història de Sant Boi està ben documentada. A més, compta amb un arxiu històric notable que està lluny d'ésser exhaurit com a font d'informació i documentació⁷.

En la història més recent del municipi podem destacar un període que provocà una gran transformació social i urbanística del mateix. Al llarg dels anys 60 i 70 del segle XX, alhora que es produïren els moviments migratoris, s'inicià la construcció de grans barris als afores de la ciutat. Aquest fet provocà la demanda de serveis i infraestructures necessàries, tant de caire cultural, sanitari com social. Com a resultat d'això la vila passà de tenir poc més de 10 mil hab. l'any 1950 a tenir-ne gairebé 70 mil en la dècada dels anys setanta, amb el lògic trasbals social i cultural que aquest creixement va comportar. Altrament, a partir de la segona meitat dels 80 començà l'arribada d'immigració estrangera. A Sant Boi, seguint la tònica dels últims anys a la resta dels

⁶ www.santboi.cat

⁷ www.museusantboi.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

municipis de Catalunya, el volum de gent gran creix progressivament, i igualment el nombre de naixements, però tot i així es pateix un envelliment de la població. Econòmicament parlant, Sant Boi de Llobregat té una important activitat en el sector serveis i en el sector industrial (la primera indústria de rellevància al municipi data del 1917). Tot i que fins els anys 70 l'agricultura tenia un gran pes, actualment és un sector minoritari.

Vista de la vila de Sant Boi des del riu Llobregat al 1925. A la imatge podem veure l'església i algunes edificis del nucli antic.

Font: *Les Termes Romanes de Sant Boi de Llobregat*

Com a tall d'exemple, abans de la guerra civil la ciutat registrava una gran activitat cultural i social, testimonis vigents en són l'Ateneu Santboià, el F.C.Santboià (1908), la Unió Esportiva Santboiana (1921) i la Biblioteca Popular de Sant Boi (1925)⁸. El municipi s'havia convertit en indret d'estiueig de famílies riques barcelonines, com ho mostren les peculiars torretes del centre del municipi i carrers residencials com el de Raurich. Tot i la repressió de la cultura catalana i les seves activitats, Sant Boi continuà força activa durant l'època franquista bàsicament gràcies a entitats i associacions culturals. No va ser fins la democràcia quan l'administració local agafà les regnes de l'activitat cultural i, malauradament, de mica en mica aquesta activitat cultural pionera al Baix Llobregat es va esvaïr durant la dècada dels 90. L'arribada del nou segle ha fet canviar el ritme cultural i actualment Sant Boi intenta recuperar aquella

⁸ BARREDA 1993: 258

Art i natura a la riba del riu Llobregat

esplendor d'època republicana. Les institucions, i de manera singular el municipi, també han manifestat, de manera explícita, el seu interès pel patrimoni. Interès que s'evidencia des de la tradició generada per les nombroses recerques arqueològiques, d'ençà mitjans segle XX, fins a la gènesi i contínua optimització d'equipaments cabdals com ara el Museu de Sant Boi o l'Arxiu Històric Municipal.

Amb relació a la cultura Sant Boi de Llobregat està en la línia de les poblacions del Baix Llobregat sud. En els darrers anys l'administració ha tornat a donar embranzida a la cultura obrint nous equipaments i oferint molts més serveis d'acord a la demanda de la població. El Baix Llobregat, segons dades del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació del 2006⁹, és la comarca amb més centres culturals i artístics de tota Catalunya (sense comptar Barcelona). En certa manera aquesta ha estat la forma de recuperar el gran nombre de públic potencial que marxava de forma natural a la oferta cultural de la gran metròpoli barcelonina. L'àrea metropolitana continua lluitant davant el gran reclam que provoca una ciutat com Barcelona. Nous centres i activitats culturals, amb l'ajuda molts cops de la Diputació de Barcelona, comencen a veure's en municipis del Baix Llobregat amb la intenció d'oferir a la població local cada cop més una oferta més adient i de qualitat i un gran ventall d'actes; uns exemples serien l'Auditori Atrium de Viladecans o La Capsa al Prat de Llobregat. Tot i els esforços, podríem dir que encara queda molt de camí per a fer i encara més en matèria d'art. En aquest sentit, Barcelona continua sent la pionera i capdavantera tant en oferta com en qualitat.

Sant Boi de Llobregat té un rellevant fons d'art públic perquè a la dècada dels 90, aprofitant l'adequació d'alguns eixos urbans importants, es desenvolupà un projecte artístic força complex i ric. Més de 15 obres s'instal·laren per la vila amb la intenció de transformar i millorar l'espai públic, tant físicament com simbòlicament. Artistes com Carles Guerra, Anna Manel·la,

⁹ Informe sobre els espais d'art del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació del 2006.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Yamadú Canosa, Pep Dardanyà o Alfredo Yaar, actualment amb una carrera consagrada, van aportar les seves peces i els seus projectes a la vila de Sant Boi¹⁰. Altrament, també va ser durant aquesta dècada quan hi hagué un aflorament i una consolidació dels grups i de les pràctiques artístiques d'àmbit local. El Taller Municipal d'Arts Plàstiques, sota la direcció de Juan de Andrés, va formar un grup amb noves inquietuds i recolzat per l'administració local. No obstant això, la marxa dels personatges que promogueren aquest clima provocà la desaparició progressiva d'aquest esperit. Actualment, alguns artistes continuen tenint el seu taller a Sant Boi però la seva activitat o és esporàdica o es mouen en altres entorns i no pas en el local¹¹.

Fotografia d'una de les peces que forma part del conjunt escultòric *Transhumàncies* realitzat per l'artista Pep Dardanyà.
Font: Emma Lozano

Altres ajuntaments han apostat per la renovació i han desenvolupats projectes relacionats amb l'art i els artistes més joves. L'any passat la Capella de Sant Corneli de Cardedeu va obrir un concurs de comissariat anomenat "Art vigent"¹² on es presentaren propostes que mostraven les noves tendències artístiques actuals. No oblidem també Can Xalant a Mataró més dedicat a l'art i les noves tecnologies. Certament, aquestes apostes són d'agrair per poder

¹⁰ www.ensantboi.com/guia/esculturas

¹¹ Per altra banda, en els últims anys s'han començat a inaugurar centres d'art en diverses capitals de comarca; La Panera a Lleida ha demostrat una gran trajectòria o el recent inaugurat Bòlit a Girona, els dos espais obren les seves portes i aposten per joves artistes.

¹² <http://cardedeuamblartvigent.blogspot.com>

Art i natura a la riba del riu Llobregat

descentralitzar i desmonopolitzar l'hegemonia barcelonina. Però el Baix Llobregat, tot i ser una de les comarques més riques i més poblades, encara no ha trobat el projecte artístic idoni al seu perfil. Tret de L'Hospitalet que ja fa unes dues dècades que mostra un gran interès per l'art contemporani, la resta de municipis viuen d'esquena a una realitat i es mouen més pels gustos comercials.

Tanmateix, la descentralització de les manifestacions culturals, abans presents quasi exclusivament als grans nuclis urbans, i l'increment de centres d'art a la perifèria han ajudat a la proliferació durant els últims anys de centres d'art en entorns naturals. Sota iniciatives públiques i privades, aquests espais artístics concentren els seus esforços en oferir un diàleg amb el medi ambient, una difusió de la cultura moderna i contemporània, intentant apropar al públic la contemplació i comprensió de l'art des d'un angle diferent d'aquell que normalment estem acostumats a experimentar a les sales d'un museu.

2. 2. Context territorial, el riu. El Llobregat, del deteriorament als projectes de recuperació i activació social i cultural

El riu Llobregat ha estat, en tot moment, inclòs en la vida quotidiana dels diversos assentaments poblacionals que al llarg de la història d'aquest territori han anat establint-se a les seves ribes. Tant ara com abans, el riu identifica un territori i una població.

El Llobregat és un riu mediterrani, amb cabals molt irregulars dintre d'un any i en anys successius. El cabal mitjà anual a Martorell és de 21 m³/s, però es va arribar a mesurar un cabal màxim de 3.080 m³/s durant la crescuda del 20 de setembre de 1971¹³. Les seves aigües han estat utilitzades intensament al llarg del temps. L'aigua del riu Llobregat té en els nostres dies una gran

¹³ www.parcfluvial.cat

Art i natura a la riba del riu Llobregat

importància econòmica, perquè és una de les fonts de subministrament d'aigua potable per a l'àrea metropolitana de Barcelona, a través de les plantes potabilitzadores d'Abrera i de Sant Joan Despí. El Llobregat, però, va ser un dels rius més contaminats d'Europa i les seves aigües han estat utilitzades intensament al llarg del temps. Per tant, en el seu tram final, el Llobregat era pràcticament mort i no sustentava cap tipus de vida aquàtica. En aquest moment, des de l'entrada en funcionament de la depuradora del Baix Llobregat, el riu ha recuperat la qualitat de les seves aigües i comença a recuperar també les seves comunitats biològiques.

Imatge de l'últim tram del recorregut del riu Llobregat.
Font: Ajuntament de Sant Boi de Llobregat

Tanmateix, les necessitats d'abastament de l'àrea metropolitana de Barcelona han suposat fortes extraccions del cabal que no han revertit en el riu. El paper clau del riu com a proveïdor d'aigua s'ha donat per fet i s'ha subordinat als beneficis econòmics que podran aportar la indústria, l'activitat del port, el creixement de l'aeroport i altres activitats. També, la construcció de l'embassament de la Baells ha afectat al cabal del riu i ha solucionat les riudes que al llarg de la història han provocat tants danys i tantes destrosses. L'espai fluvial del Baix Llobregat ha estat considerat fins fa pocs anys un territori buit, absent de més funcionalitat que la pròpia associada al cicle de l'aigua obviant els valors associats a aquest i que actualment li aporten un enorme potencial ecològic, social i paisatgístic per a la seva recuperació.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

El Llobregat, fins al moment en què fou contaminat cap a la meitat del segle XX, era un riu ple de vida. Les seves vores estaven cobertes d'un espès bosc de ribera, existia un cabal habitual més important i les seves aigües eren netes. Formava part de les opcions de lleure dels habitants de les poblacions veïnes, que s'hi banyaven, hi pescaven i gaudien de la seva vegetació exuberant. Des del punt de vista ecològic, el riu i la seva vegetació associada funcionaven com un corredor de pas per a moltes espècies entre el litoral i l'interior del país. En els últims temps s'han plantejat diferents propostes per intentar recuperar el riu Llobregat. Totes arrenquen amb la posada en funcionament d'una depuradora, que tracta les aigües residuals que s'aboquen al tram final del riu i que, mitjançant un sistema de bombeig, garantirà un cabal ambiental mínim. Algunes propostes que s'han començat a executar (p.ex. l'actuació al camí del Sorral entre El Prat i Sant Boi) pretenen també restaurar l'entorn fluvial, inclosos els boscos de ribera. La recuperació del Llobregat és una necessitat per a tots els habitants de les seves vores.

L'interès que ha suscitat el riu en els últims anys en el planejament territorial municipal radica en l'oportunitat d'integrar aquest espai fluvial al complex urbà. D'acord amb tot això, existeix una voluntat per part de les diverses administracions, central, autonòmica, local i comarcal, de col·laborar i portar a terme aquesta recuperació integral, ambiental, paisatgística i social del Baix Llobregat.

Aquest fet ha estat generalitzat a les àrees urbanes de ràpid creixement, bàsicament a l'àrea metropolitana de Barcelona, però també en zones de creixement urbà i industrial d'arreu de l'estat espanyol. Com a producte d'aquest interès, els projectes fluvials s'han multiplicat al llarg de la geografia espanyola, fet que permet una millora en la qualitat de vida dels habitants, tenint en compte l'escassetat d'espais verds. Un exemple d'aquesta dinàmica seria el riu Besòs, però un altre exemple és el Parque Fluvial del río Arga a

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Pamplona¹⁴. Tot i els beneficis socials que un projecte d'aquest tipus comporta, els costos econòmics i ambientals són força elevats, per aquesta raó a Pamplona ha tingut una gran controvèrsia.

Al voltant del riu Llobregat, en la seva zona nord, s'ha desenvolupat el Parc Fluvial del Llobregat, consorci creat al 2003 que treballa per fomentar el desenvolupament econòmic i turístic del territori de les colònies tèxtils del Llobregat i preservar-ne el seu patrimoni natural, històric i cultural. L'àmbit d'actuació del Parc Fluvial del Llobregat s'estén des de Berga (Berguedà) fins a Balsareny (Bages) i comprèn un territori en el qual podem trobar 18 fàbriques i colònies tèxtils que es començaren a construir, a tocar del riu Llobregat, durant la segona meitat del segle XIX.

El Consorci del Parc Fluvial del Llobregat està format per les següents entitats públiques i privades: Consell Comarcal del Berguedà, Ajuntament de Berga, Ajuntament d'Avià, Ajuntament d'Olvan, Ajuntament de la Vila de Gironella, Ajuntament de Casserres, Ajuntament de Puig-reig, Ajuntament de Gaià, Ajuntament de Navàs, Ajuntament de Balsareny, Generalitat de Catalunya (Presidència i Política Territorial i Obres Públiques), Diputació de Barcelona (Promoció Econòmica i Turisme), Obra Social de la Caixa de Manresa, Associació d'Hostaleria i Turisme del Berguedà, Cambra de Comerç – Delegació de Berga, Associació de Productors i Usuaris d'Energia Elèctrica, Federació Catalana de Pesca i Federació d'Associacions de Veïns del Baix Berguedà.

Els impulsors d'aquesta iniciativa partiren d'una inquietud comuna: treballar per aquest territori on, durant més cent anys, les colònies tèxtils han estat el centre de la vida social i econòmica. Amb la crisi del sector tèxtil i el tancament de la majoria de fàbriques i colònies de la zona (anys 80-90 del segle XX), aquest territori patí un xoc molt fort. Per tal d'ajudar a superar

¹⁴ www.pamplona.es/parquefluvial/es/index.asp

Art i natura a la riba del riu Llobregat

aquesta situació de crisi, sorgí el Parc Fluvial del Llobregat. Des de llavors, s'ha treballat per preservar el patrimoni cultural i natural d'aquest territori i fomentar el desenvolupament econòmic i turístic d'aquest espai vertebrat a l'entorn del riu Llobregat i les seves colònies tèxtils.

Seguint aquesta línia i intenció, al 2006 es creà el Consorci per a la Recuperació i Conservació del Riu Llobregat¹⁵, el qual es proposa gestionar accions d'interès del riu Llobregat referents al sistema fluvial, les rieres, les torrenteres, els marges i les terrasses fluvials en la seva zona sud. També estudiarà, proposarà i gestionarà les actuacions en matèria de paisatges com a eix vertebrador de l'àmbit metropolità. Alhora coordinarà les intervencions que es facin en el conjunt del sistema fluvial del riu per recuperar-lo com a espai natural i com a àmbit per a les activitats d'oci dels ciutadans, tot garantint el manteniment necessari i periòdic dels espais recuperats. El Consorci per a la Recuperació i Conservació del riu Llobregat està integrat pel Consell Comarcal del Baix Llobregat, la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, l'Entitat Metropolitana de Serveis Hidràulics i Tractament de Residus, la Diputació de Barcelona, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques, i el Departament de Medi Ambient i Habitatge. La seu social és al Consell Comarcal del Baix Llobregat.

Per tal de dur a terme les actuacions necessàries i fer possible un pla d'integració de les actuacions hidràuliques i ambientals per a la recuperació i regeneració del riu Llobregat, l'Estat i la Generalitat han establert un conveni de col·laboració a través del qual l'Estat hi destinarà una partida de 27 milions d'euros. Aquest conveni preveu dos àmbits territorials: el del tram del riu que transcorre pel Baix Llobregat i el que transcorre pel delta del Llobregat. En cada àmbit territorial, a banda de les entitats territorials i el Consorci per a la Recuperació i Conservació del riu Llobregat, es creà el Consorci del Delta del

¹⁵ Acta de creació del Consorci per a la Recuperació i Conservació del Riu Llobregat, 2006.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Llobregat, constituït el juliol del 2005 i format pel Departament de Medi Ambient i Habitatge i els Ajuntaments del Prat de Llobregat i Viladecans.

Vista aèria del Parc Fluvial de Sant Boi. A la imatge podem veure al costat inferior esquerre el conjunt del nucli antic, al superior dret part de l'entramat de carreteres que travessen el municipi i al centre el riu Llobregat.
Font: Google Maps

Per a les actuacions del primer tram del riu Llobregat pel seu pas pel Baix Llobregat hi ha un pressupost de 12 milions, que es destinaran a la recuperació ambiental i paisatgística de les riberes i dels espais fluvials. Per al segon tram, el pressupost és de 15 milions per a actuacions de millora i regeneració ambiental del delta del Llobregat en relació amb medi aquàtic, a la recuperació de la biodiversitat i al condicionament per a l'ús públic i divulgatiu.

Vista de la passera principal que connecta el nucli antic de Sant Boi amb el riu Llobregat.
Font: Emma Lozano

Art i natura a la riba del riu Llobregat

A banda de la recuperació ambiental i paisatgística, el treball de la regulació de l'accessibilitat al riu també ha estat un tema central de la reflexió dels projectes, que incorporen al llarg de tot el curs fluvial com a mínim un camí per a vianants i ciclistes a cada marge, que se situen just al cantó de la llera pròpiament dita, a la zona de servitud del domini públic hidràulic. També, en alguns punts concrets, els projectes proposen noves formes d'accés des dels nuclis a la zona fluvial. En aquest sentit seria excessivament simplista oposar l'objectiu de la millora ambiental al treball destinat a habilitar una freqüentació del riu si aquesta està adequadament dissenyada. La relació gairebé inexistente entre la societat i el riu es pot considerar un dels factors determinants de l'estat de marginalitat de l'espai fluvial. Per tant, el restabliment d'aquesta relació és un factor essencial per a la seva recuperació. Els treballs de recuperació del riu Llobregat són visibles en el seu cabal en el límit entre Sant Boi i el Prat, unes 154 hectàrees amb uns 3,5 quilòmetres. La recuperació persegueix reproduir el nou curs del riu, ordenar el cabal i les seves riberes, que de mica en mica es van anar ocupant amb petits horts, i crear camins que millorin la comunicació entre les localitats que es troben a banda i banda del curs del riu. Amb la passera actualment es permet el pas de Sant Boi a la ribera del riu, abans era impossible perquè carreteres i autopistes n'impedien l'accés.

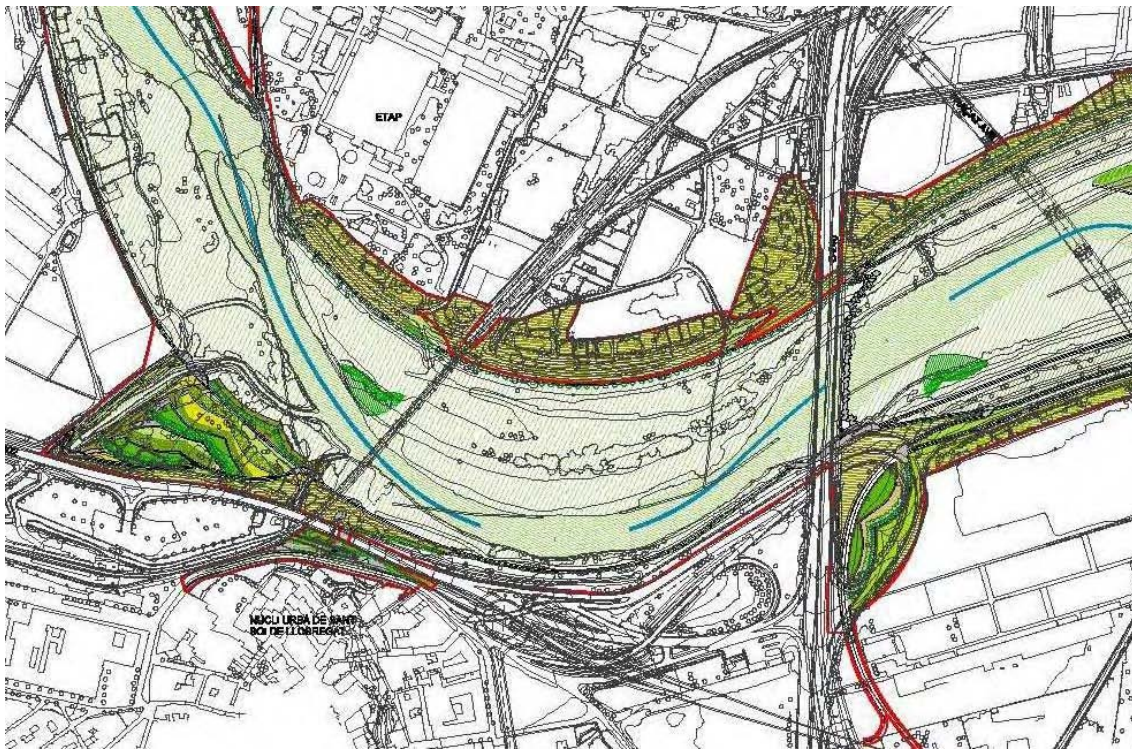
Vista del Parc Fluvial de Sant Boi.
Font: www.batlleiroig.com

El Llobregat està envoltat de municipis els qual s'han anat aïllant a mesura que avançaven la industrialització i la pressió de les grans infraestructures. Els arquitectes que han desenvolupat i dissenyat els nous accessos al riu Llobregat pel seu pas per Sant Boi de Llobregat, Enric Batlle i

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Joan Roig, han volgut acabar amb els problemes d'accessibilitat al Parc Fluvial de Sant Boi i recuperar de manera mediambiental la zona. A banda de les passeres s'han traçat camins a banda i banda del riu. En només un quilòmetre hi ha tres eixos ferroviaris de doble via, un autopista, una autovia i altres dos eixos viaris de comunicació com són la BV2002 i la nacional 340. Aquest aïllament imposat per aquestes infraestructures ha estat la causa del deteriorament del cabal i que el riu hagi estat ignorat històricament pels ciutadans. El projecte de recuperació global arrenca a Sant Andreu de la Barca i ha d'arribar fins el mar. De moment, hi ha dos trams. El que va des de Sant Boi de Llobregat i passa per Sant Joan Despí, Cornellà i l'Hospitalet, i el que arrenca a Martorell, passa per Castellbisbal i Sant Andreu de la Barca i finalitza a Pallejà. Aquest projecte el porta a terme l'arquitecte i paisatgista Alfred Fernández de Reguera.

Planta del reordenament del Parc Fluvial de Sant Boi.
Font: Enric Batlle i Joan Roig.

Certament i arran d'aquesta nova concepció, s'han desenvolupat projectes al voltant del riu Llobregat i la seva dinamització com espai viu i

Art i natura a la riba del riu Llobregat

dinàmic. Per una banda trobem l'itinerari comarcal "Descobriments del Llobregat" que es desenvolupa des d'Olesa de Montserrat fins el mar i que té l'objectiu d'oferir espais naturals lligats al riu i connectar-los amb espais urbans laterals. Així mateix, a L'Hospitalet l'entitat La Saboga desenvolupa activitats de mobilitat sostenible al riu en el seu pas per aquesta localitat. Totes elles tenen una vessant ambiental i ecològica però no desvinculades amb la recuperació d'aquells antics espais fluvial històrics. No obstant això, el col·lectiu ON BCN¹⁶ va desenvolupar a l'abril del 2008 un taller seguint l'eix del Llobregat pels municipis de Martorell i Abrera. La idea era portar a terme una passejada (roaming) que formés part i iniciés una experiència al voltant del paisatge i la seva transformació per tal de crear projectes interdisciplinaris de recerca i de produccions artístiques vinculats al territori actual. Aquesta iniciativa es va moure entre l'urbanisme, el paisatgisme, el naturalisme i l'art.

També s'han desenvolupat tímidament alguns projectes artístics en altres municipis prop del riu. Un d'ells es va portar a terme recentment; Via Rubricatus¹⁷ és el resultat del procés de creació de l'artista Jordi Rocosa, nascut a Cornellà, que ha explorat el riu Llobregat des de les seves fonts fins a la platja. Un seguit d'instal·lacions plàstiques efímeres, moltes d'elles amb materials reciclables, van ser ubicades a deu localitzacions principals al llarg del recorregut del riu Llobregat, des del seu naixement a Castellar de n'Hug fins a la desembocadura al Prat de Llobregat. Aquest projecte es va desenvolupar entre el desembre de 2006 i el novembre de 2008. D'aquesta experiència en queden notícies, enregistraments i imatges recollides en un portal web. L'objectiu de les intervencions era provocar la reflexió al voltant del riu com a element cultural viu en permanent transformació en l'espai geogràfic i en el temps.

¹⁶ www.osservatorionomade.net

¹⁷ www.viarubricatus.cat

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Imatge del projecte Via Rubricatus a Castellar de n'Hug.
Font: www.viarubricatus.cat

Els nous accessos al riu a Sant Boi de Llobregat es troben justament el costat del nucli antic de Sant Boi. Aquesta zona conserva els elements vertebradors de la història de Sant Boi: Can Barraquer (futur museu), Can Torrents (l'actual seu del museu) i les Termes Romanes. Es tracta, d'altra banda, d'un nucli antic que conserva prou elements significatius de diversos períodes del passat. Així doncs, la vinculació del riu a la història més local de Sant Boi seria inevitable en qualsevol projecte de dinamització d'aquest tram del riu.

Vista del Parc Fluvial de Sant Boi.
Font: www.battleiroig.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

2. 3. El context referencial. Art i natura: els parcs d'escultura

L'arquitectura i l'art són creadors de paisatge, jardins, parcs i urbanisme, recuperant espais abandonats. La llarga tradició europea de l'art a la natura en forma d'escultura i instal·lacions artístiques ens remet als dolmens i menhirs de la prehistòria, els grans jardins italians del segle XVI amb estàtues i laberints, els paisatgisme dels jardins anglesos i francesos del segle XVIII. L'origen dels parcs d'escultura es troba en el jardí com a escenari agradable on s'instal·len peces amb harmonia, el *locus amoenus*. No obstant això, el paper de l'escultura ha estat marcada pel segon pla. Fins a principis del segle XX aquesta disciplina no va recuperar la seva funció independent perquè sempre havia estat vinculada a l'arquitectura i a la decoració. Pel que fa a l'escultura contemporània, als primers parcs on comencem a veure intervencions artístiques són els **Brookgreen Gardens** cap al 1930 i **De Cordova** al 1950 als Estats Units¹⁸.

Vista dels Brooksgreen Gardens.
Font: www.jfpan.com

La dinàmica que trobem en la distribució d'escultures en un entorn natural és força divers tenint en compte, tot sovint, les característiques que presenten els mateixos enclavaments i el rol que poden desenvolupar. D'aquesta manera, trobem molts museus ubicats dins de parcs naturals on es conjuga la protecció del medi ambient i la difusió de l'art contemporani. Aquest

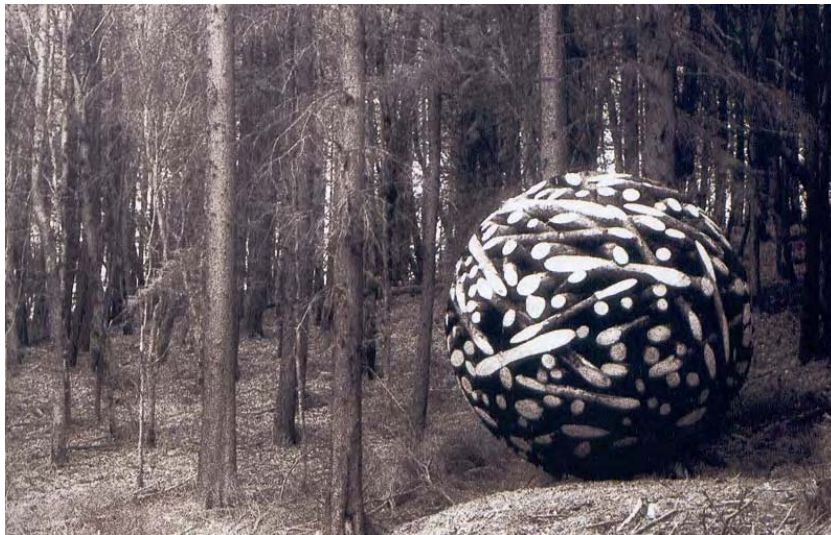
¹⁸ BLÁZQUEZ 2006: 7

Art i natura a la riba del riu Llobregat

últim fet, el relacionat amb l'art contemporani, és molt interessant perquè la major part de les obres que trobem en aquest tipus de museus són escultures o intervencions d'artistes contemporanis. Tanmateix, òbviament, l'entorn natural no tan sols té un paper de marc o teló de fons sinó que l'estudi i la preservació de les espècies naturals autòctones forma part del projecte museològic.

Aquest fet és el que trobem per exemple a l'***Sculpture in Woodland***¹⁹ situat al bosc de Devil's Glen, al comtat de Wicklow a Irlanda. Aquesta institució té com a objectius la difusió d'artistes irlandesos, la utilització de la fusta com a material artístic i la protecció i estudi de la flora. Per tal de portar a terme amb èxit aquests principis, el comitè director està format tant per persones del món de l'art i la cultura com per persones vinculades als temes forestals. Les activitats educatives també mostren la importància dels dos elements que componen aquest entorn, l'escultura i la natura. A ***Domaine de Kerguéhennec***²⁰ a Bignan trobem característiques similars, en canvi l'entorn, tot i ser un gran bosc, va ser projectat al 1872 pel paisatgista Denis Bühler i al segle XX ha estat protegit com a bé cultural.

Imatge de l'obra *0121-1110=10210*, 2002 de l'artista Lee Jae-Hyo a *Sculpture in Woodland* a Irlanda.

Font: *Guía de Europa. Parques de esculturas*

¹⁹ BLÁZQUEZ 2006: 104

²⁰ BLÁZQUEZ 2006: 88

Art i natura a la riba del riu Llobregat

A Espanya, la **Fundación NMAC**²¹ ocupa unes 30 hectàrees de la Dehesa Montenmedio prop de Cadis. Les obres d'art conviuen amb la natura i cadascuna d'elles s'ha apropiat de les aromes, els colors i els sons de la diversitat de plantes i animals que l'envolten. La seva col·lecció està formada per escultures, instal·lacions, fotografies i dibuixos, la majoria dels quals es troben en l'espai obert i la resta en uns barracons degudament habilitats com a sales d'exposició. Aquests barracons també tenen un caràcter determinat ja que daten de la 2a Guerra Mundial. Les visites guiades i el programa educatiu no oblida pas el coneixement del medi natural que aporta aquest enclavament.

Una variant és el plantejament del **Kunstwegen**²², itinerari artístic entre Zwolle i Nordhorn, poblacions d'Holanda i Alemanya respectivament. La traducció seria ruta de l'art i exemplifica acuradament aquest concepte ja que al llarg de 140 quilòmetres trobem unes 60 escultures i instal·lacions d'artistes d'ambdós països i de la resta del món. Per tal de conjugar entorn i obres, un grup de comissaris i historiadors s'han encarregat de la selecció d'artistes i de la ubicació de les obres tenint en compte el paisatge. El **Skulpturlandskap Nordland**²³ a Noruega és un itinerari semblant, tot i que les pròpies característiques del paisatge aporten un escenari natural de gran bellesa. Aquest projecte del comtat de Nordland té dues branques de treball i recerca; la primera és la *Nordland Reiseliv* formada per la col·lecció d'escultures desenvolupada entre el 1992 i el 1998. Aquesta iniciativa va ser promoguda per l'artista Anne Katrine Dolven per donar una col·lecció d'art modern al comtat perquè en aquell moment no n'hi havia cap. El projecte ha estat objecte de debat i estudi perquè és considerat una de les iniciatives més interessants dins l'art contemporani durant l'última dècada del segle XX. La segona branca de treball és l'*Artistic Interruptions* que són obres *site specific* amb l'objectiu de desafiar les nocions d'identitat cultural amb la participació d'artistes internacionals i les comunitats locals. Podríem dir que el projecte plantejat per

²¹ BLÁZQUEZ 2006: 78

²² BLÁZQUEZ 2006: 18

²³ BLÁZQUEZ 2006: 150

Art i natura a la riba del riu Llobregat

dinamitzar els accessos al riu Llobregat pel seu pas per Sant Boi s'inspira en aquestes dues dinàmiques.

Vista d'una de les peces de l'Skulpturlandskap Nordland.
Font: www.skulpturlandskap.no

En aquests tipus de rutes artístiques no hi ha cap limitació horària ni època de l'any per a visitar-les, simplement les condicions climàtiques del moment. Per les seves característiques no tenen sales d'exposicions ni centres d'interpretació o serveis als visitants perquè l'itinerari recorre una gran nombre de poblacions. Aquesta manca d'informació *in situ* s'ha de preveure i s'ha de fer una recopilació amb antelació, és a dir la visita s'ha d'organitzar com a complement al viatge per conèixer el comtat o la regió i sense cotxe és impossible de realitzar. Encara que per l'espectacularitat i la bellesa de les obres i l'entorn totes aquestes mancances passen a un segon terme.

Un fet semblant és el que es desenvolupa a la ***Illa das Esculturas***²⁴ a Pontevedra. La illa de la Xunquera està situada dintre de la ciutat unida a través de pont i passarel·les; podríem dir que és un microespai d'ambient tranquil i serè en la vida agitada urbana. Certament, aquests enclavaments són galeries artístiques en segon lloc, perquè en un origen són espais naturals on s'han instal·lat escultures. Un enclavament com aquest no és gaire recurrent,

²⁴ BLÁZQUEZ 2006: 74

Art i natura a la riba del riu Llobregat

però a França trobem també un centre d'art contemporani ubicat en una illa, **Centre d'Art Contemporain** a l'Île de Vassivière²⁵. Però aquesta illa és artificial perquè s'originà a partir de la construcció d'una presa; la formació com a centre ha estat de manera evolutiva perquè després d'un simposi artístic realitzat a l'illa molts artistes hi instal·laren les seves obres allà com ho feren també de mica en mica d'altres fins que, pocs anys després, es construí l'edifici que ubicaria el centre d'art. Podem dir, llavors, que va néixer de les necessitats del moment i la iniciativa espontània.

Vista de Illa das Esculturas a Pontevedra.
Font: www.isladesculturas.com

No obstant això, certs parcs d'escultura a l'aire lliure si que tenen un programa d'exposicions en interiors, habilitant espais o creant-los. Això ho trobem a l'**Ironbridge Open Air Museum**²⁶ per exemple; aquest museu va adaptar a les seves necessitats els terrenys d'una antiga fàbrica. Aquestes reformes han de conjugar el respecte per l'entorn i el fàcil accés per al visitants en relació als serveis. Altres museus han transformat les edificacions que es trobaven als parcs per oferir aquests requisits i així també ampliar les seves instal·lacions i ampliar els seus projectes. Al **Domaine de Kerguéhennec** el parc escultòric és la base del centre d'art contemporani l'objectiu del qual és la promoció sobretot d'artistes francesos, per aquesta raó les exposicions

²⁵ BLÁZQUEZ 2006: 94

²⁶ BLÁZQUEZ 2006:203

Art i natura a la riba del riu Llobregat

individuals són les més recurrents, a més de tenir un programa de residència i taller de producció per a artistes. És a dir, l'activitat artística és constant i canviant perquè el calendari expositiu contempla unes quatre o cinc exposicions a l'any. Aquests programes solen ser recurrents en diverses institucions les quals, a més de ser simples parcs amb obres d'art a l'aire lliure, són centres d'art contemporani.

Imatge de l'obra *Parcours flottant n°1 et 2* de l'artista Marta Pan al Domaine de Kerguéhenec.
Font: www.art-kerguehenec.com

La **Fundación NMAC** a Cadis, tot i la seva obertura recent al 2001, porta a terme un gran nombre d'activitats i iniciatives culturals que contemplen diferents nivells i enfocaments per tal d'arribar a un públic més ampli. Des de cicles de xerrades amb artistes, conferències d'art, concerts fins a activitats infantils i familiars, aquest és el ventall d'activitats que dinamitzen aquesta institució. A part, també porta a terme activitats destinades als mateixos artistes com seminaris i és escenari de performance i vídeo creacions. Una activitat molt curiosa és el projecte *Líder-Arte*, programa dissenyat per a directius on s'intenta reunir el màrqueting i l'art contemporani, i a més es complementa amb passejades a cavall pel parc i altres activitats esportives que s'allunyen força dels objectius artístics bàsics, però apropen les empreses privades en canvi.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Això ens dóna peu a comentar els patrocinadors d'algunes institucions quan l'administració no participa en la finançament. Moltes tenen darrera tot tipus d'sponsors, com cada cop és més habitual en el món de l'art.

Sobretot són els països del nord d'Europa, Suècia o Dinamarca per esmentar alguns, on el públic es mostra més conscient i involucrat amb la protecció del patrimoni natural. En aquests territoris la major part del període d'obertura dels parcs i realització d'activitats se centra en els mesos de maig a setembre a causa de les condicions meteorològiques hivernals i l'escassetat de llum natural. En canvi, en els països de l'Europa meridional les activitats es desenvolupen al llarg de tot l'any. Aquestes activitats solen conjugar el coneixement de l'art i de la natura²⁷.

La qualitat de moltes de les peces en un entorn natural es deu a la condició de *site-específic*, perquè conjuguen de forma molt acurada l'entorn, la història i la tradició del lloc. Això també ho veiem cada cop més en les escultures o intervencions en l'àmbit urbà, ja sigui en esdeveniments regulars com en les polítiques artístiques que es porten a terme en ciutats; la col·locació d'una peça a la via urbana actualment està més subjecta a les necessitats de la comunitat que als desitjos dels polítics, o això és el que hauria de passar si més no. Certament, aquestes propostes dinamitzen un entorn i una comunitat, són generadors de cultura o reforcen el paper de l'escultura contemporània.

Per una altra banda, hi ha també certàmens d'artistes on es presenten obres escultòriques en un entorn natural. ***In Situ 0.4***²⁸ és una trobada on s'instal·len obres al delta del riu Ròdan durant el mes de maig. Des de ja fa uns anys, l'associació *Cultures Nomades* porta a terme aquest festival on les peces es relacionen amb el medi ambient i el patrimoni natural de la Camarga. Durant tres mesos, en aquest entorn natural i artístics es desenvolupen altres activitats i concerts complementàries.

²⁷ BLÁZQUEZ 2006: 14

²⁸ www.culturesnomades.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Cartell de la convocatòria de In Situ 0.4 d'enguany.
Font: www.culturesnomades.org

Altres trobades artístiques de caràcter temporal són per exemple les biennals d'art i natura organitzades per TECOMAH²⁹, l'escola de medi ambient de la cambra de comerç i d'indústria de París. **Les environnementales** convoquen durant dos mesos a deu artistes i les seves obres al parc de Jouy-en-Josas a uns 10 quilòmetres de la capital francesa. També a París l'associació Architecture Musique Écologie organitza una trobada amb l'objectiu de relacionar la creació musical amb la natura, els **Recontres Architecture Musique Ecologie**.

Així doncs, hem vist una gran diversitat d'institucions que gestionen intervencions escultòriques en espais naturals. A l'Estat Espanyol, trobem moltes petites poblacions les quals han trobat en l'art contemporani una font de turisme i riquesa patrimonial. El **Centro Veciña e Cultural de Valladares**³⁰, a

²⁹ www.tecomah.fr

³⁰ www.valledelossuenos.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

través d'un concurs obert i un simposi, quasi cada any amplia el fons d'obres d'art instal·lades als boscos de Valladares, prop de Vigo. Un projecte molt semblant el trobem a la Puebla de la Sierra, dins de la Comunitat de Madrid. A partir de la iniciativa de l'escultor Federico Eguía i amb el suport de l'ajuntament del poble, al 2006 s'inaugurà l'anomenat **Valle de los Sueños** on al voltant d'unes 33 obres s'instal·laren pel poble i els seus voltants boscosos. Durant el recorregut es troben tant peces escultòriques com intervencions en el mateix medi natural.

Imatge de l'obra *Jardín oxidado* de l'artista José Carlos López Pachón al Valle de los Sueños.
Font: www.valledelossuenos.com

També hem pogut veure que els itineraris no acostumen a estar prefixats, fet que deixa a l'elecció del visitant la ruta que vol seguir i les obres que vol veure més acuradament. Amb relació a la museografia i la disposició de les peces, el propi entorn natural o urbà no dóna gaire possibilitat, però tampoc calen uns recursos importants si l'enclavament és interessant i dialoga amb l'obra. Podríem dir que la museografia està formada per la mateixa natura i cal conservar-la i cuidar-la potser més i tot que en l'interior d'un museu. És a dir, la conservació en aquest tipus de museus s'ha d'estendre tant a les obres d'art com a la natura, per aquesta raó en molts parcs la tasca dels jardiniers i forestals és de molta importància; fins i tot molts paisatgistes han estat

Art i natura a la riba del riu Llobregat

consultats alhora d'instal·lar peces sobretot en els jardins d'escultures d'alguns dels museus que hem analitzat.

Com a resum podríem afirmar que cada cop més la intervenció artística en un entorn natural està cobrant més importància perquè ha esdevingut complement de rutes naturals. Certament, la relació i aproximació de les peces a la tradició històrica de la zona a través fins i tot dels materials autòctons és una bona manera de fer referència constant al paisatge i la comunitat que envolta l'obra d'art. El significat d'aquestes peces està fortament lligat al valor intrínsec del paisatge. La ubicació d'obres escultòriques en determinats enclavaments pot ser un reclam i una manera de dinamitzar un entorn natural i transformant-lo en un espai de diàleg entre la bellesa, art i la natura.

2. 4. El context referencial. Ajuts per a la promoció i formació d'artistes joves a l'àmbit local

Aquestes ajudes normalment són promogudes per entitats privades, sobretot bancàries, i institucions de gran rellevància. Aquests programes busquen estimular i mostrar els processos creatius. Tot i que arreu de Catalunya i de l'Estat diferents centres d'art i entitats artístiques convoquen ajudes i beques per a artistes i per al desenvolupament de projectes creatius, són molt pocs aquells que promouen la mobilitat i l'intercanvi artístic. El trasllat de l'artista a un altre context geogràfic per tal d'enriquir-se amb altres *inputs* i relacionar-se amb altres artistes, per formar-se i assistir a workshops o cursos especialitzats és un mitjà idoni per a l'estimulació i la creació artística. Podríem parlar, doncs, de les estades a l'estranger que promou l'**Hangar**³¹ que es caracteritzen per valorar de forma rellevant sobretot la qualitat del projecte artístic; aquestes beques porten ja 6 anys convocant-se. La beca del **Centre**

³¹ www.hangar.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

d'Art i Natura de Farrera³² prima, en canvi, el caràcter social del projecte de l'artista. És a dir, cadascuna té unes característiques i unes peculiaritats que mostren la filosofia del centre o entitat que la promou. Aquestes beques acostumen a tenir una durada d'un mes a un any, depenent del projecte, l'import atorgat o altres aspectes; com a finalització d'aquesta ajuda, normalment, l'artista presenta un projecte.

Qualsevol ajuntament ha de plantejar-se una política cultural i dins d'aquesta hi ha d'haver un lloc per a l'art contemporani. No hi ha cap raó que justifiqui la seva absència: els ciutadans tenen dret a accedir a l'art dels nostres dies i organitzar esdeveniments o iniciatives artístiques no pressuposa, necessàriament, realitzar grans inversions o despeses. Hi ha ajuntaments de poblacions petites que ja estan impulsant programes específics. El de Calaf, per exemple, organitza les **Trobades Internacionals d'Escultors** i forma part del programa d'**Idensitat**³³. A Cardedeu s'ha condicionat la capella de **Sant Corneli** com a espai d'exposicions d'art contemporani. A Montesquiu va aparèixer, ja l'any 1978, la **QUAM** (Quinzena d'Art de Montesquiu) i continua celebrant la convocatòria i així molts altres municipis.

És interessant la creació d'aquest tipus d'ajudes per a artistes, sobretot novells, perquè complementa la seva formació, s'obren noves vies d'experimentació i investigació i s'estableixen contactes amb altres cercles artístics. Aquests ajuts poden ser destinats a diferents aspectes de l'àmbit artístic; és a dir, poden ser per a facilitar uns recursos econòmics per a promoure la producció dels artistes, o per adquirir o accedir a determinades tecnologies o eines, etc. Totes elles han de passar per una convocatòria oberta on un jurat qualificat i professional realitza la seva elecció sota una sèrie de criteris.

³² www.farreracan.cat

³³ www.idensitat.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

La difusió i el recolzament a projectes i iniciatives culturals locals actives és la clau per a una bona dinamització de la cultura contemporània. Així doncs, les ajudes com les beques o els intercanvis i el treball en xarxa entre diversos centres nacionals i internacionals són les eines per a promoure i activar la creació així com per a contribuir a l'intercanvi cultural i afavorir la projecció internacional de la creació nacional. La promoció de la cultura és l'assignatura pendent de molts municipis ja que centres culturals, centres d'art o escoles de música per si mateixes no són suficient.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

2. 5. Quadre de síntesi

Context territorial

Sant Boi de Llobregat.- Població de l'àrea metropolitana de Barcelona.

Més de 80.000 habitants.

Assentaments poblacionals des de la cultura ibera.

Gran activitat cultural durant la Segona República i estancament durant la dictadura.

Canvi social i urbanístic entre el 1960 i 1980.

Actualment es treballa contra l'èxode cap a Barcelona en relació a l'oferta cultural.

Riu Llobregat.- Revalorització del riu i recuperació d'espais fluvials.

Diversos consorcis comencen a gestionar l'ús social del riu Llobregat.

A la zona sud del Llobregat han començat els projectes d'adequació dels accessos al riu així com discrets projectes culturals i mediambientals.

Context referencial

Parcs d'escultures.- Parcs d'escultures projectats com centres d'art arreu d'Europa.

Itineraris artístics on s'uneix natura i art (Kunswegen i Skulpturland).

Iniciatives locals en matèria d'art i natura arreu de l'Estat Espanyol.

Ajuts a la creació.- Entitats que promouen aquestes ajudes en l'àmbit estatal.

Ajudes a la formació i l'intercanvi artístic.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

3. Objectius

3. 1. Missió

Propiciar la unió entre art i natura apropant els resultats als usos socials de la població, i alhora fomentar la creació i la formació artística i aproximar l'art contemporani als públics.

3. 2. Objectius patrimonials

La finalitat patrimonial principal d'aquest projecte és la dinamització del parc fluvial de Sant Boi mitjançant la recuperació i difusió de la història local relacionada amb el riu. Així, a través de la creació d'aquest nou espai cultural i natural es poden establir sinergies entre el centre històric de la vila amb els elements que el componen (nucli antic, termes romanes, museu local, església barroca entre d'altres elements) i la natura fluvial.

3. 3. Objectius artístics

Gràcies a aquest projecte artístic es pot enriquir el parc fluvial de Sant Boi i ampliar el fons d'art municipal, a banda d'apropar i difondre l'art contemporani en l'espai públic. L'entorn natural pot esdevenir un nou espai de creació per a les manifestacions artístiques de nou format i esdevenir un espai alternatiu a artistes locals, joves i de la rodalia. Alhora, el fet de desenvolupar aquesta proposta a llarg termini permet oferir ajudes a joves artistes i ampliar i reforçar la seva formació artística.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

3. 4. Objectius socials

A través d'aquesta proposta, així mateix, es volen donar eines per a mostrar la transformació del territori, la història i la ciutadania i promoure l'esperit crític davant la societat i els canvis culturals. També, amb la creació d'aquest espai, es vol afavorir i promoure el turisme de proximitat a Sant Boi amb la oferta de lleure periurbà on s'uneixen natura i art. Per altra banda, és interessant poder traslladar aquest projecte a altres municipis de la riba del riu Llobregat amb la finalitat de crear i establir una gran xarxa d'art i natura fluvial.

3. 5. Objectius mediambientals

El fet d'ubicar una proposta patrimonial en un entorn natural provoca la revalorització d'aquest espai i n'augmenta el seu valor atorgant-li un significat doblement enriquit. També, la posada en valor d'aquest espai amb elements artístics fomenta la conscienciació del respecte i la cura per la natura. Alhora, el manteniment i la neteja de l'entorn es reforça amb la intenció d'oferir un espai totalment saludable.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

3. 6. Quadre de síntesi

Objectius

Missió.- Propiciar la unió entre art i natura apropant els resultats als usos socials de la població, i alhora fomentar la creació i la formació artística i aproximar l'art contemporani als públics.

Objectius Patrimonials.- Crear un espai cultural on es recuperi la història local.

Objectius Artístics.- Promocionar l'art contemporani i la formació artística.

Objectius Socials.- Recuperar un espai per a ús de tota la població.

Objectius Mediambientals.- Posar en valor un espai natural i els elements que el componen.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

4. Descripció del projecte

4. 1. Intervencions artístiques a la riba del riu Llobregat

Aquest projecte té l'objectiu de crear un espai artístic en un entorn natural. La proposta que en aquest apartat serà descrita consisteix en la instal·lació d'una sèrie d'intervencions artístiques a la vora del riu Llobregat.

Al desembre del 2008, Sant Boi de Llobregat s'adherí a la iniciativa, com altres municipis del Baix Llobregat, d'adequar els accessos del municipi a la riba del riu per tal de recuperar aquest entorn natural i oferir-lo a la població com un espai més de lleure. La creació de passeres, petits ponts i camins adequats permeten actualment passejar per aquesta zona, és a dir s'ha creat el Parc Fluvial de Sant Boi. Aquest espai, per la seva condició i les seves característiques, atrau a un gran nombre de persones amb la intenció d'allunyar-se en la mesura del possible de la vida urbana. A priori, doncs, no caldria afegir cap element extern per gaudir de l'entorn natural que ens ofereix el riu Llobregat. No obstant, vincular d'una manera explícita el riu amb la història local, sempre lligada a aquest, a través de l'art esdevé una riquesa afegida.

Així mateix, la meua proposta té com a finalitat revalorar culturalment la riba del Llobregat al seu pas per Sant Boi. Això serà a partir d'una sèrie d'intervencions artístiques que lliguin la natura i el patrimoni local. Cada intervenció remetrà a un tema relacionat simbòlicament o històricament amb el riu per tal de mostrar tot l'imaginari fluvial. També, els temes proposats poden modificar o canviar tal d'oferir la millor qualitat de les peces ubicades, perquè l'experiència i la creativitat dels artistes han d'enriquir la proposta institucional. Alhora, totes les peces hauran de mantenir una harmonia general entre totes elles per tal de permetre que el parc tingui una unitat estètica.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

La conjugació i creació d'aquest parc d'escultures es realitzarà mitjançant l'atorgament anual d'una beca per una estada en un centre d'art i natura amb l'objectiu de difondre l'art contemporani i ajudar als artistes joves per a poder ampliar la seva formació. És a dir, els artistes escollits en cada convocatòria gaudiran d'una estada formativa on podran treballar durant 4 mesos la peça que posteriorment s'instal·larà al Parc Fluvial de Sant Boi. Aquesta beca de residència pretén que artistes i creadors joves catalans puguin treballar, conviure i intercanviar experiències i inquietuds en un àmbit de col·laboració cultural i natural. D'aquesta manera, progressivament i any rere any, s'anirà configurant aquest parc d'escultures, perquè fer-ho d'una altra forma implicaria una gran inversió econòmica i no permetria l'assimilació pausada i individual de cada proposta artística.

Aquestes iniciatives dinamitzen un entorn i una comunitat, són generadores de cultura o reforcen el paper de l'escultura contemporània. Aquestes obres es creen a l'entorn i per a l'entorn, enriqueixen i s'enriqueixen, aporten i l'espai els aporta connotacions concretes³⁴. Llavors, per una banda es posa en valor un espai natural mitjançant obres d'art que respecten l'entorn i, per una altra, s'ofereix un nou espai artístic i es reforça la formació d'artistes novells. A més, la seva presència possibilita l'apropament del ciutadà a propostes estètiques que s'han modificat a través de la història, per a condensar una expressió artística en harmonia amb les exigències de l'època. Les peces, l'entorn, la història i l'art han de barrejar-se i transmetre un mateix missatge però de manera polièdrica. El riu com a element natural, geogràfic, històric, social, simbòlic i artístic.

Els llocs més freqüents per a l'execució de treballs que es relacionen amb la natura són parcs, jardins, zones costaneres, maresmes, riberes, ... Aquests enclavaments, no urbans, però intervinguts per l'ésser humà, allotgen obres d'art sense que l'hàbitat originari es vegi modificat o alterat, mostrant un

³⁴ MADERUELO 1996: 80

Art i natura a la riba del riu Llobregat

nexe entre allò artificial i allò natural. Aquest tipus d'intervencions sempre es caracteritzen pel respecte vers la natura, perquè no és un simple espai on s'instal·la la peça o on es transforma el terreny sinó que forma part activa de l'obra i enriqueix i complementa el seu significat. L'entorn natural, doncs, té un paper no secundari sinó protagonista. A més, un altre objectiu és que els materials escollits per les peces respectin la natura i s'integrin en ella sense imposar-se. Així doncs, vinculem l'obra d'art a la natura més propera; però no com decoració com aquelles escultures dels jardins romàntics sinó com a part i agent del paisatge natural.

4. 2. Proposta de temes de les intervencions artístiques

L'objectiu d'aquest projecte és aconseguir, a llarg termini, un espai amb intervencions artístiques tot configurant un parc d'escultures. Els/les becats/des amb les seves creacions aniran configurant aquest espai. Per aquesta raó, el paper del riu no és tan sols el d'escenari sinó també el de protagonista. La història del riu a Sant Boi i el seu significat seran l'eix conductor de totes les intervencions artístiques. Cada beca, i cada peça, anirà desentrellant any rere any un aspecte del riu. D'aquesta manera, al cap d'uns anys a la riba del riu Llobregat al seu pas per Sant Boi de Llobregat, és a dir el Parc Fluvial de Sant Boi, s'haurà creat un indret on natura i art estiguin en harmonia.

A cada convocatòria de beca s'especificarà la temàtica concreta sobre el riu. Així doncs, el treball desenvolupat pel becat/da durant la seva estada a un centre d'artistes girarà entorn a aquest tema. La beca *Work in Progress* crearà l'espai "Moments del Riu". A cada convocatòria es lliurarà un dossier amb textos i imatges de referència que donin pautes, suggereixin i ajudin a l'artista a concebre la proposta artística. A continuació es presenta una proposta de temes amb la seva ubicació, sempre obertes a l'aportació dels mateixos artistes per tal d'enriquir al màxim tant les peces com els temes.

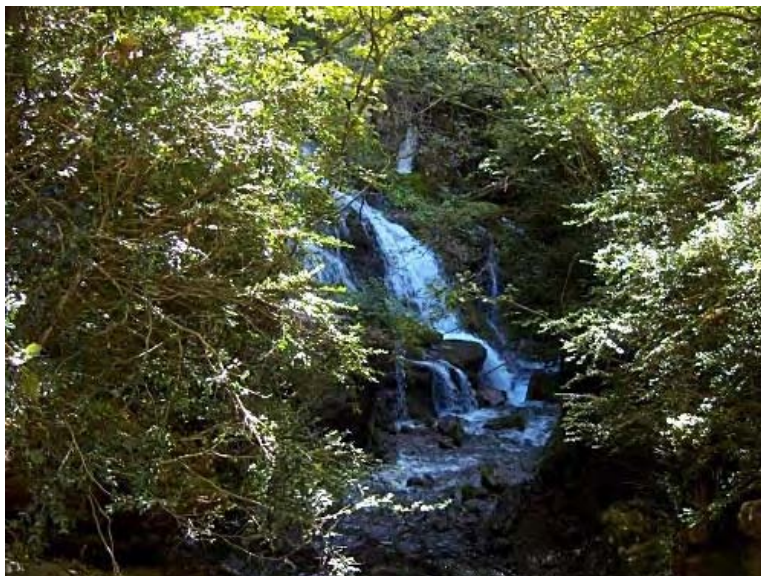

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Naixement

A grans trets la peça podria remetre al món clàssic, a l'origen d'una de les cultures més antigues i més influents de tot el Mediterrani. La localització seria a l'entrada o principi del recorregut pel riu i davant justament de les Termes Romanes de Sant Boi.

El naixement del riu, no tant sols el físic a Castellar de N'Hug on en aquesta primera fase el riu es caracteritza per la seva energia i força, sinó també el simbòlic i històric.

Imatge del riu Llobregat a Castellar de n'Hug.
Font: www.lazapatilla.com

Des dels primers assentaments a la zona, el riu era la connexió per vaixell des de la costa fins a l'interior d'aquest territori. L'actual riu Llobregat en època romana rebia el nom de Rubricatus, que vol dir vermell fa referència a les tonalitats vermelloses de les seves aigües. Alhora, aquest terme s'hauria transformat en *lubricatus* per dissimilació. *Lubricatus* es deriva del mot *lubricus* que significa "relliscós", "fosc" o "fangós". També podria fer referència a *llòbrec*, és a dir "ombrívol" o "trist", possiblement perquè el curs del riu està encaixat entre muntanyes de nord a sud, cosa que provoca que la vall del riu rebi poca insolació a qualsevol hora.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Revolució

La peça podria connotar la idea de força sense control, destrucció i caos incontrolat. La ubicació seria en un indret on l'aigua del riu passa amb força.

Les pujades de cabal al riu Llobregat han provocat durant molts segles grans riuades, les quals han destruït molts cops tot allò que s'han trobat pel seu pas. Innumerables cops es destruïren els ponts que connectaven Sant Boi amb els municipis de l'altra riba, arribant fins i tot al 1842 a causar la mort de diverses persones. La força del riu, la natura i l'aigua extrema són les característiques d'aquests fenòmens. Al segle XVII se'l va conèixer com "Flumen terribile et periculosum" perquè quan s'enfurismava, ho envaïa tot, causava destrucció i malestar a les poblacions del seu recorregut i arribava fins i tot a variar el seu curs, fet que provoca moltes pèrdues a moltíssimes propietats. No obstant això, també aquestes avingudes anaven beneficiant la creació del Delta. Des del segle XI fins a principis del XX hi ha hagut grans i petites riuades, que han afectat a les poblacions ubicades a la riba del riu.

Vista de la carretera de Sant Boi de Llobregat a Cornellà, propera al riu Llobregat, inundada a causa de les pluges de setembre de 1913.

Font: Icub

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Mirall

Aquesta peça podria remetre a la vida quotidiana al voltant del riu, pescadors, gent fent la bugada, lloc de trobada i passeig; un mirall de la vida i de les persones. La localització seria en un racó que convida al repòs i al descans, un espai obert i tranquil.

Ja fa molts anys que el riu no forma part de la vida quotidiana de les persones. Antigament era inevitable passar per aquest indret, ja fos per tasques diàries de neteja i pesca com per esbargiment. Per això el riu com a mirall de la societat lligada al riu ja desapareguda. Moments i experiències viscudes a la vora del riu, i sentiments esdevinguts a la riba. Per exemple, rentar la roba al riu d'una família era un feina feixuga. Les peces grans com llençols o cobrellits es rentaven a les basses o al riu, en canvi les peces més petites es rentaven a casa. Fes fred o calor les dones es passaven el dia amb les mans en remull rentant. Les dones anaven carregades amb un ribell de zinc, amb la roba i amb la pala de fusta per picar la roba. Per altres persones, en canvi, el riu era un indret de diversió i esbarjo, la gent jove feia passejades i berenars a la riba del riu, un espai tranquil on oblidaven els petits problemes de la vida diària.

Grup de nois i noies joves al riu Llobregat al 1946.
Font: <http://themis-santboi.bolgspot.com>

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Frontera

La peça podria connotar l'ambigüitat de qualsevol frontera. Per una banda, les fronteres són indrets difícils de flanquejar i superar. Per una altra, són el punt de connexió entre dos o més territoris, cultures i és allà on, a través de la relació d'aquests elements diferencials, neixen sinergies. El suport i la ubicació d'aquesta intervenció seria el mur entre el riu i una de les carreteres que circula a prop.

Generalment, la frontera és la línia que separa dos territoris limítrof. El terme fou aplicat primer al conjunt d'instal·lacions militars que servien de base a la conquesta i la cobertura defensiva. Més tard s'aplicà a aquest territori fluctuant, on les autoritats eren sovint militars. Però també en aquests territoris, gràcies al retrobament de diferents cultures, sorgeix l'intercanvi tant de mercaderies com de trets culturals.

Això mateix ha passat al riu Llobregat. Ha estat una frontera entre les localitats del Baix Llobregat a banda i banda del riu, això ha marcat les seves relacions i el seu desenvolupament. El riu ha estat, i continua essent, una frontera territorial física però no pas visual.

Vista d'una passera desmuntable que connectava ambdós ribes del riu.
Font: L'Abans. Sant Boi de Llobregat. Recull gràfic 1892-1965

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Viatge

La peça podria desenvolupar les idees de distància i connexió entre les dues ribes. La ubicació pot jugar també amb aquests conceptes amb la unió de dos espais separats o les dues ribes.

Durant molts segles el Llobregat va ser un riu navegable, una via de comunicació des de la costa fins a l'interior. Alhora, barques, els ponts i passeres intentaven solucionar la separació que provocava el riu. Tot i que el riu es va convertir en una frontera i la natura es manifestava amb riudes terribles i destructores, l'ésser humà uní les seves forces per trobar solucions a aquest problema. La construcció de diversos ponts i el servei de barques a banda i banda de la riba va ser força important i van marcar la història de Sant Boi. En paraules de Heidegger: “El pont no es limita a connectar dues ribes que ja hi són. Les ribes sorgeixen com a tals solament quan el pont creua el corrent. El pont reuneix la terra com un sol paisatge al voltant del curs de l'aigua³⁵”.

Imatge d'una de les barques que seria de connexió entre les dues ribes del Llobregat.
Font: <http://finestresdesantboi.blogspot.com>

³⁵ HEIDEGGER 1971: 152

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Criatures del riu

Seria interessant que aquesta peça es realitzés amb materials orgànics i naturals que remetessin a la fauna i flora del Llobregat i respectant la natura completament, així la peça no s'imposaria sinó que s'integraria en el paisatge de forma íntegra. La ubicació seria en un espai amb arbres entre els quals es pot transitar.

El Delta del Llobregat i el Parc Fluvial de Sant Boi de Llobregat són un espai privilegiat perquè són un punt estratègic dins de la ruta migratòria de la Mediterrània occidental que uneix Europa i Àfrica. Per altra banda, la vegetació del Delta destaca per la diversitat de les seves comunitats i la raresa de moltes de les seves espècies. Per exemple hi ha unes 21 varietats d'orquídies.

Les Basses de Can Dimoni, dins del Parc Fluvial de Sant Boi i les Reserves Naturals del Delta del Llobregat, es van crear arran de la massiva extracció d'àrids que va patir aquest indret, com altres del Delta del Llobregat. La proximitat del nivell de les aigües subterrànies a la superfície va fer que es donessin les condicions necessàries per a la implantació d'una fauna i una flora com les que hi havia en els aiguamolls que fa molts segles eren aquestes terres.

Imatge de la Bassa Gran de Can Dimoni.
Font: <http://naturasab.blogspot.com>

Art i natura a la riba del riu Llobregat

No obstant això, a la segona meitat del segle XX l'aigua del riu va patir molta contaminació per part de les indústries i per residus urbans situats al llarg del seu curs. Aquest fet, provocà la desaparició de moltes espècies. Avui en dia aquests tipus de contaminació estan gairebé solucionats, però el Llobregat encara sofreix una font peculiar de contaminació pels residus de les mines de potasses de Cardona, Súria i Sallent, que fan que la salinitat a la part baixa del riu sigui força elevada.

Calma

Aquesta peça podria experimentar amb el so de l'aigua i del vent. Podria ser una peça cinètica i que utilitzés el vent per a produir algun tipus de so. La ubicació seria en un indret tranquil prop del corrent del riu i el pas del

El moviment de l'aigua del riu pot produir música. Els sons de la natura, el vent i l'aigua amb el seu moviment sempre ens remeten a la tranquil·litat i la calma. El moviment calmat del riu i l'ambient relaxat que provoca un entorn natural ens atrau molts cops perquè allà és més fàcil deixar la ment en blanc i gaudir simplement del propi indret.

Imatge d'unes noies passejant pels voltants del riu Llobregat al 1949.
Font: <http://themis-santboi.bolgspot.com>

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Aprentatge

Aquesta peça podria mostrar que el riu és un indret d'aprenentatge amb els cinc sentits. La localització seria un indret de pas i de contacte entre el riu i les persones.

El riu, com espai natural, és un indret d'aprenentatge informal. A través dels sentits podem descobrir olors, sons, llums, colors, textures. La mateixa natura que ens ho ofereix, de manera rica i diversa. Únicament hem d'apropar-nos de manera activa i amb la voluntat d'aprendre tot allò que la natura i el riu ens ofereix sempre però que nosaltres hem de desentrellar.

Vista d'un dels camins del Parc Fluvial de Sant Boi.
Font: www.batlleiroig.com

Moviment

En aquesta peça anem més enllà de la mera anècdota perquè el concepte clau és el moviment, la idea seria utilitzar l'aigua del riu com a element de la mateixa peça, podria ser una peça cinètica. La ubicació seria en un indret on l'aigua del riu passa amb velocitat.

El moviment de l'aigua del riu va fer sorgir moltes indústries i molins a la seva vora d'aquest amb l'objectiu de transformar aquest moviment en energia. El curs d'aquest riu ha estat molt aprofitat des de sempre per la població dels

Art i natura a la riba del riu Llobregat

diferents municipis per on passa per a usos agrícoles, industrials i de consum, entre altres. Fa uns anys, les aigües del Llobregat eren molt aprofitades per produir l'energia elèctrica que necessitaven les màquines de les fàbriques. Com a testimonis d'aquest aprofitament queden nombroses rescloses i canals llarg del riu.

Imatge de la Colònia de Can Bros a Martorell situada al costat del riu Llobregat.
Font: www.poblesdecatalunya.cat

4. 3. Proposta d'ubicació de les intervencions artístiques

La localització de cada peça al llarg del desenvolupament de l'execució del projecte pot modificar-se en benefici de la integració de la intervenció artística i la seva contemplació estètica. És a dir, la ubicació que a continuació es proposa no serà un tema tancat perquè també és recomanable el consell extern i expert i el consens de totes les parts implicades amb l'objectiu que les peces, així com el mateix espai fluvial, s'enriqueixin mútuament. A continuació es detallen els espais escollits i es mostren dos plànols de tota la zona amb la ubicació de les peces. A més, a tall d'exemple, al final d'aquest apartat es poden veure diversos muntatges fotogràfics on es mostren peces d'altres parcs d'escultures en espais del Parc Fluvial de Sant Boi; aquestes imatges simplement són un recurs per ajudar-nos a imaginar com pot arribar a ser el parc.

Naixement

1

Revolució

2

Mirall

3

Frontera

4

Viatge

5

Criatures del riu

6

Art i natura a la riba del riu Llobregat.

Calma

7

Aprentatge

8

Art i natura a la riba del riu Llobregat.

Moviment

9

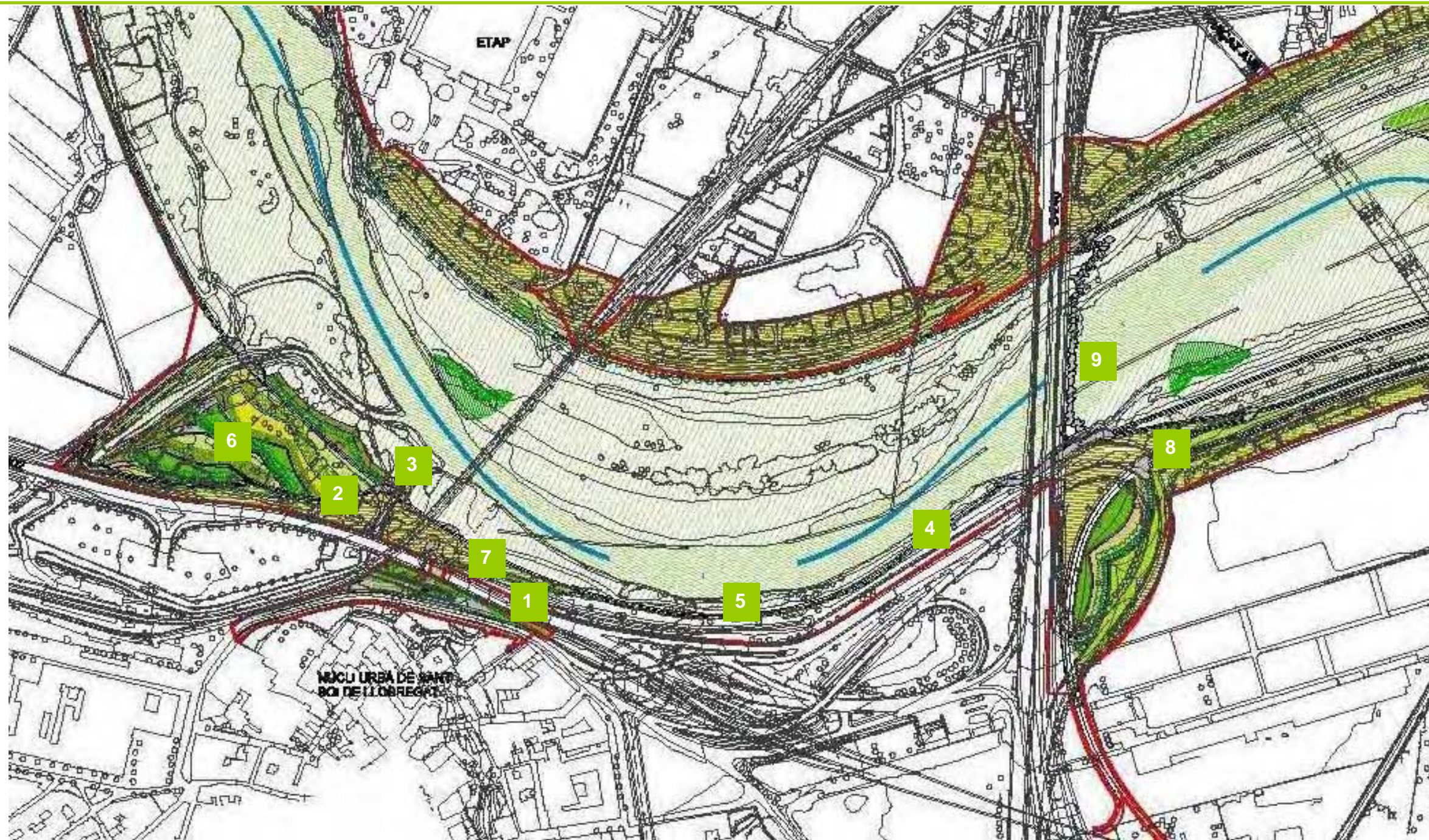

Art i natura a la riba del riu Llobregat.

Vista aèria del Parc Fluvial de Sant Boi.

Naixement	1	Mirall	3	Viatge	5	Calma	7	Moviment	9
Revolució	2	Frontera	4	Criatures del riu	6	Aprenentatge	8		

Planta del Parc Fluvial de Sant Boi.

Naixement	1	Mirall	3	Viatge	5	Calma	7	Moviment	9
Revolució	2	Frontera	4	Criatures del riu	6	Aprenentatge	8		

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Imatges d'exemple:

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Art i natura a la riba del riu Llobregat

4. 4. Instrument per a la realització de les intervencions artístiques

4. 4. 1. Beca de promoció i formació artística

Com he explicat a l'apartat anterior, cada peça del parc d'escultures s'executarà a través de l'atorgament d'una beca. Aquesta ajuda, la beca *Work in progress*, té com a objectiu la investigació i experimentació creativa a través de la mobilitat dels artistes. Així mateix, cal oferir un programa de qualitat, que presenti obres interessants i compromeses amb els nous llenguatges, partint d'uns criteris rigorosos en la convocatòria i en la tria, a través d'un jurat i un comitè tècnic d'especialistes.

La beca consisteix en l'estada i la residència en un centre d'artistes especialitzat en el land art i projectes que respecten el medi ambient en un context de natura. Alhora, l'estada es complementa amb l'assistència per part de l'artista a *workshops* i seminaris que enriqueixin la seva obra i el seu treball. Durant l'estada de l'artista a la residència, el/la seleccionat/da haurà de presentar a l'interlocutor de la institució municipal un petit informe mensualment sobre les seves impressions i experiències.

Esgotada l'estada, l'artista desenvoluparà una peça la qual serà ubicada en el Parc Fluvial de Sant Boi. És a dir, les peces que any rere any els/les artistes becat/des desenvolupin i instal·lin a la riba del riu, aniran conjugant a llarg termini un parc el *leit motiv* del qual serà el mateix riu, la seva història i la seva poètica. A la tornada de l'artista de la seva estada a la residència, la institució amb la seva col·laboració iniciarà els tràmits per a la producció, execució i instal·lació de la intervenció proposada i desenvolupada al llarg dels tres mesos. Així doncs, l'artista durant els primers 15 dies de la seva arribada haurà de presentar a l'interlocutor institucional el projecte definitiu de la peça, especificant totes les dades tècniques, els materials, ... que cregui necessàries. Alhora se signarà un contracte amb l'artista establint la venda de la peça i

Art i natura a la riba del riu Llobregat

passant a formar part del fons municipal d'art contemporani de la vila. Durant aquest període d'execució l'artista es compromet a fer un seguiment de la seva peça conjuntament amb l'interlocutor institucional. Així mateix, durant la inauguració de la intervenció artística es realitzarà també una exposició a la sala d'art municipal amb tota la documentació i el material que l'artista ha creat durant l'estada per a la peça i es publicarà un petit catàleg.

La celebració d'un esdeveniment artístic amb una convocatòria periòdica a l'entorn de l'art contemporani és un bon recurs per a motivar els artistes i el públic. Així doncs, es pretén motivar a creadors, atraure l'interès dels intermediaris, provocar l'atenció dels mitjans de comunicació i fer partícip de l'art un públic com més ampli millor amb la instal·lació de les diferents peces. El programa busca estimular i mostrar els processos creatius, relacionant-los amb l'entorn cultural local i natural.

El contacte i la interacció amb un context nou afavoreix el procés de treball de l'artista. La intenció és que els artistes desenvolupin els seus treballs d'investigació, creació i producció en centres on la natura i els elements naturals l'enriqueixin i complementin per tal de desenvolupar una intervenció artística en la riba de riu Llobregat. L'estada en una residència d'aquest tipus té la finalitat de proporcionar a l'artista un període de temps per a crear, i desenvolupar el seu projecte de forma autònoma i individual, no tutoritzada i allunyat de la rutina de la seva vida diària, en un entorn físic i medi ambiental òptim, immers en la natura, en un enclavament únic i interactuant amb artistes i creadors d'altres disciplines de l'art i la cultura, procedents de qualsevol país del món, amb un enriquiment a nivell professional, cultural i personal. Una residència pot obrir portes i crear oportunitats per l'artista. S'ofereix als artistes visuals l'oportunitat d'enriquir la seva obra i el seu treball mitjançant la seva integració en altres contextos, contribuir a l'intercanvi cultural i afavorir la projecció internacional de la creació nacional.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Arreu del món hi ha residències d'art on artistes viuen i desenvolupen la seva obra durant un període de temps concret dins de l'organització de residència. Un programa d'aquestes característiques permet a un artista descobrir altres aspectes de la seva obra a partir de la seva participació dins d'una altra comunitat, on l'intercanvi i el diàleg cultural és un aspecte molt important. Les residències d'art seleccionades per aquest projecte tenen en comú la natura com a tema, context i finalitat. Alhora hi ha una sèrie de xarxes que aglutinen aquestes residències; una d'elles és Res Artis que va començar al 1993 com una organització de caire europeu de voluntariat per a representar i sostenir les necessitats de centres residencials d'arts i programes internacionals. Actualment és la xarxa de centres més gran amb més de 200 centres i organitzacions en 40 països i és un fòrum crític per a programes de residència perquè s'hi convoquen reunions i trobades per a l'intercanvi de models i propostes dins de l'art contemporani.

The Alliance of Artists Communities als Estats Units és una organització de suport a comunitats i residències artístiques. Una de les seves característiques és l'aglutinament d'artistes de tot tipus de disciplines que tenen la voluntat de col·laborar i intercanviar a través de la tradició i del progrés cultural. També, al 2005 van publicar la tercera edició de la guia de centres i residències.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

4. 4. 2. Esborrany de bases de la beca de promoció i formació artística

A continuació presento unes bases orientatives que poden servir com exemple o guia atenent les característiques i les propostes que al llarg del projecte estic desenvolupant.

(Institució)..... convoca la Beca *Work in progress* per a artistes joves. Aquest programa consisteix en una estada en la residència estrangera d'un artista pel desenvolupament d'un projecte artístic l'objectiu del qual és la concepció, creació i producció d'una intervenció en el Parc Fluvial de Sant Boi per tal de configurar, en format *work in progress*, al llarg de diversos anys un Parc d'Escultures a la riba del riu Llobregat al seu pas per Sant Boi de Llobregat.

1] Objectiu del programa

La intenció del programa és facilitar un espai per a la creació artística dins d'un context de recuperació patrimonial i cultural. L'estada en un centre d'artistes és un innovador mètode d'aprenentatge i intercanvi artístic al servei de la creativitat. Així mateix, també es volen donar oportunitats i alternatives als joves creadors del Baix Llobregat per a que treballin a l'entorn de la cultura local més propera.

2] Participació

La participació en aquest concurs estarà oberta a tots els artistes d'entre 18 a 35 anys residents a la comarca del Baix Llobregat. Els/les candidats/tes a la Beca *Work in progress* han de ser artistes plàstics i visuals, pintors, escultors, dibuixants, gravadors, etc professionals, estudiants de belles arts o altres disciplines similars.

Els/les candidats/tes a la Beca han de presentar un projecte viable per realitzar al Parc Fluvial de Sant Boi i que estigui dintre de les directrius conceptuals presentades als annexos d'aquesta convocatòria.

3] Duració de la residència

L'artista seleccionat/da romandrà a la residència d'artistes durant 3 mesos: de l'1 de febrer al 30 d'abril del 20.....

4] Concepte de la beca

L'estada inclou els següents conceptes:

Transport d'anada i tornada a la ciutat de residència.

Allotjament a la residència.

Espai de treball a la residència.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Manutenció, dietes, desplaçaments i honoraris.

Materials pel projecte.

Exposició del treball realitzat a la sala d'exposicions de Sant Boi.

5] Presentació de la documentació

Els/les candidats/tes a la Beca *Work in progress* hauran d'enviar la seva sol·licitud a amb la següent informació:

Formulari d'inscripció.

Fotocopia del DNI o passaport per acreditar la residència al Baix Llobregat.

Dossier gràfic o documentació de la producció més recent.

Dossier amb la proposta del projecte de treball que es desenvoluparà durant l'estada a la residència d'acord amb la temàtica proposada als annexos. Pot incloure un cd amb imatges en format *.jpg sense superar 1 megabyte cadascuna, o vídeos o animacions en format *.avi o *.wmv que no superin els 2 megabytes (s'haurà d'especificar si és PC o MAC).

En tots els casos, la documentació de les obres haurà d'anar acompanyada de la seva fixa tècnica completa.

Amb la finalitat que els dossiers no seleccionats siguin retornats al remitent, s'haurà d'incloure la direcció on s'ha de retornar.

6] Normes de presentació de la documentació

Els/les candidats/tes a la Beca *Work in progress* han de presentar una proposta detallada del projecte i l'activitat que es vol desenvolupar durant la seva estada.

7] Selecció i criteris d'avaluació

La selecció de l'artista serà realitzada per un comitè d'avaluació format pel regidor de cultura, un regidor de medi ambient, un artista, el director de la residència, un crític d'art i un especialista en art i natura.

Els criteris d'avaluació que els membres del comitè tindran en compte són:

- L'adequació del material presentat.
- La claredat expositiva de la informació que es presenta per escrit i en el material visual.
- La qualitat del projecte general de l'artista i del projecte específic que es presenta.
- La capacitat de la proposta artística presentada per interactuar amb l'espai i la proposta temàtica de la convocatòria.
- La capacitat de la proposta artística presentada per interrelacionar-se amb les obres existents per tal d'afavorir un diàleg entre elles i una diversitat coherent.
- La idoneïtat dels materials escollits per a la proposta artística presentada d'acord amb l'entorn natural i les condicions climàtiques.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

8] Calendari

El termini per presentar la documentació finalitzarà el ... de de ... a lash. És imprescindible notificar l'enviament a la següent direcció de correu electrònic:@.....cat.

..... comunicarà el resultat de la selecció a tots/tes els/las candidats/tes.

9] Condicions

Es tindrà en compte el coneixement de la llengua del país de la residència d'artistes per part dels/les candidats/tes.

Per activitats no plàstiques haurà de resoldre les seves pròpies necessitats tècniques i materials, tot i que la beca també concedeix una quantia econòmica destinada a material del projecte.

Mensualment, durant l'estada de tres mesos, el/la seleccionat/da haurà de presentar un informe amb les impressions i experiències que tingui.

Per altra banda, els residents hauran de complir les normes de la residència, les quals es basen en el sentit comú i el respecte tant a les instal·lacions com amb la resta de residents i habitants de la zona.

10] Acceptació de las bases i de la resolució del jurat

La participació en aquesta convocatòria comporta l'acceptació de les seves bases i la resolució així com els canvis que, com a conseqüència de factors aliens a, es poden produir posteriorment.

11] Formulari d'inscripció

És necessari incloure un formulari amb les següents dades:

Beca *Work in progress*

Nom i cognoms

Lloc i data de naixement

Telèfon

Direcció de correu electrònic

Direcció completa i codi Postal

La documentació sol·licitada s'haurà de remetre a:

....Interlocutor institucional

Horari:

Més informació:

11] Informació complementària

RESIDÈNCIA:

SITUACIÓ DE LA RESIDÈNCIA:

TALLERS I PROGRAMES:

INSTAL·LACIONS:

ALTRES DADES D'INTERÈS:

Art i natura a la riba del riu Llobregat

4. 4. 3. Proposta de residències de la Beca de promoció i formació artística

A continuació es detallen i descriuen breument les residències on es podrien desenvolupar les estades d'aquesta beca. Aquests centres són orientatius i en cada convocatòria podria l'artista escollir aquella que per les seves característiques es vinculi més als seus interessos o al tema proposat. Les que es detallen han estat escollides i seleccionades en relació amb els seus programes artístics, instal·lacions, projectes desenvolupats, entorn i adequació a la filosofia del projecte.

Foundation OBRAS

Ubicada a l'antiga masia d'Herdade da Marmeleira a prop d'Évora, a la província d'Alentejo a Portugal. Envoltada per un paisatge canviant en cada estació, ofereix un context privilegiat. Disposen de 8 apartaments totalment equipats, tres estudis i diversos espais per altres activitats. Desenvolupen tallers d'expressió corporal i música conjuntament amb entitats i associacions locals i professionals.

Altres dades:

Foundation OBRAS

Herdade da Marmeleira

CP 2 7100-300 Estremoz

Portugal

Tel.- + 35 1 268 959 007

Fax.- + 35 1 968 547 771

Responsable: Ludger van der Eerden

www.obras-art.org

obrasart@hotmail.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Draw international

Situada a Art House Caylus, al petit poblet de Caylus a França. Disposen de diversos estudis de característiques diferents segons les necessitats dels residents, a banda desenvolupen cursos, sortides culturals, ... en col·laboració amb diverses institucions culturals franceses.

Altres dades:

DRAWinternational
drawing research action workshops

DRAWinternational

Rue du Chateau

82160 CAYLUS

França

Tel.- +33 5 6324 1619

Responsable: John McNorton

www.draw-international.com

info@drawinternational.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

CAMAC

Situat en un antic castell envoltat per un entorn natural. Disposen de diversos apartaments, 6 estudis i una galeria per a exposar. Desenvolupen seminaris sobre intervencions a l'aire lliure.

Altres dades:

CAMAC (Centre d'art Marnay Art Centre)

1, Grande rue

Marnay-sur-Seine

10400

França

Tel.- +33 3 25 39 20 61

Fax.- +33 3 25 39 20 61

Responsable: Jean-Yves Coffre

www.camac.org

jycoffre@camac.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Palazzo Rinaldi

Localitzat al sud d'Itàlia en un antic palau, ofereix un gran ventall de tallers multidisciplinaris. Disposen de diversos apartaments i dos estudis, una biblioteca de consulta especialitzada en art.

Altres dades:

Palazzo Rinaldi

Via Rinaldi N. 5

85035 Noèpoli

Itàlia

Tel.- +35 3 87 6342405

www.palazzorinaldi.com

info@palazzorinaldi.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Catart

L'Ile està situada a la vila de Saint Colombe en una antiga fàbrica prop del llac Montbel, està equipada amb una sèrie d'estudis i petits apartaments segons les necessitats dels artistes; La Forge es troba als afores de la vila. Els tallers i seminaris que es desenvolupen se centren sobretot en la natura i l'art.

Altres dades:

Cat'Art

Cat'Art

La Forge i L'Ile

F-11230 Sainte Colombe sur l'Hers

França

Tel.- +33 4 68 69 35 01

Responsable: Sr. Casadevall

www.catart.org

centre@catart.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Le parc

Obert al 2006, Le Parc es troba en una casa datada a principis del segle XX. Destaca per la seva xarxa de contactes entre França i Holanda. Disposen de diversos apartaments-estudi amb característiques d'acord amb les disciplines i necessitats.

Altres dades:

AIR Le Parc

Responsable: Rob Annema

14 Allee des Marronniers

81190 Pampelonne

França

Tel.- +33 5 63 764409

www.az-leparc.com

robels@az-leparc.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

The Kunst

Situat en l'illa de Sylt, el paisatge i l'entorn marí és el punt de partida d'aquesta residència. Els tallers i seminaris que es desenvolupen se centren sobretot en la natura i l'art. Disposen de diversos apartaments i estudis amb característiques d'acord amb les disciplines i necessitats.

Altres dades:

Stiftung kunst:raum sylt quelle

Stipendium

Hafenstraße 1

25980 Rantum/Sylt

Alemanya

Telf.- +49 (04651) 92033

Responsable: Indra Wussow

www.kunstraum-syltquelle.de

info@kunstraum-syltquelle.de

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Centre of Sculptor's Creative Work

Destaca un espai de 5,200m² a l'aire lliure pel desenvolupament de tallers sobre escultura de grans dimensions. Especialitzat també en art i noves tecnologies. Disposen de diverses habitacions i 6 tallers específics per cada disciplina amb les eines necessàries.

Altres dades:

CENTRE OF POLISH SCULPTURE

Centrum Rzeźby Polskiej

ul. Topolowa 1

26-505 Orońsko

Polònia

Tel.- +48 48 618 45 16

Fax.- +48 48 618 44 70

www.rzezba-oronsko.pl

sekretariat@rzezba-oronsko.pl

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Camargo Foundation

Situada a l'entrada del port del Cap Canaille, destaca per la seva activitat cultural. Disposen de 13 apartaments-estudi i 4 estudis; cal destacar la seva biblioteca especialitzada en art.

Altres dades:

THE CAMARGO FOUNDATION
CASSIS, FRANCE

The Camargo Foundation

1, avenue Jermini

13260 Cassis

França

www.camargofoundation.org

apply@camargofoundation.org

Art i natura a la riba del riu Llobregat

La Muse Writers' and Artists' Retreat

Ubicada al sud de França, està oberta a tot tipus de creadors que vulguin tenir un contacte directe amb la natura. Disposen de 6 apartaments-estudi totalment equipats i dues cases. Totes les activitats estan lligades a la comunitat.

Altres dades:

La Muse Writers' and Artists' Retreat

La Charite-Sur-Loire

França

Tel.- +33 4 68 26 33 93

www.lamuseinn.com

getaway@lamuseinn.com.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Château de La Napoule

Situada prop dels Alps a Mandelieu-La Napoule, es creà com a associació al 1901. Disposen de diverses habitacions i estudis amb característiques d'acord amb les disciplines i necessitats dels residents. Es desenvolupen programes entre França i els Estats Units d'Amèrica. Destaquen els tallers i cursos universitaris i la col·lecció d'escultura de Henry Clews.

Altres dades:

CHATEAU
DE
LA NAPOULE

Château de La Napoule

BP 940

06210 Mandelieu-La Napoule

França

Tél.- +33 4 93 49 95 05

www.chateau-lanapoule.com

message@chateau-lanapoule.com

Art i natura a la riba del riu Llobregat

4. 5. Quadre de síntesi

Definició del projecte

Aquest projecte consisteix en la instal·lació d'una sèrie d'intervencions artístiques en un espai natural i fluvial. Cada peça remetrà a la història del riu Llobregat i la seva relació amb la població de Sant Boi. Aquest projecte vol revalorar culturalment el Parc Fluvial de Sant Boi, difondre l'art contemporani i ajudar a artistes joves.

Ubicació del projecte

La riba del Llobregat al seu pas per Sant Boi.

Selecció de peces

La conjugació d'aquest parc d'escultures es realitzarà mitjançant l'atorgament anual d'una beca per una estada en un centre d'art i natura, allà l'artista desenvoluparà la peça.

Temàtica de les intervencions

Naixement

Revolució

Mirall

Frontera

Viatge

Criatures del riu

Calma

5. Gestió del projecte

5. 1. Organització. Comissió a tres bandes

L'èxit i continuïtat del projecte depèn de la implicació i participació de tres departaments de la institució municipal. Aquests són el departament de Cultura i Promoció de Ciutat, el departament de Medi Ambient i Sostenibilitat i el departament de Joventut. Per a la gestió i posada en marxa de la beca de promoció i formació artística es proposa la creació d'una comissió formada per una persona de cada departament. Aquestes tres persones s'encarregaran de tota la tramitació de la beca sota la supervisió del cap del departament de Cultura; també una de les tres persones que formaran la comissió s'encarregarà del seguiment personal del/de la becat/da durant tota l'estada, és a dir tindrà el paper de coordinador de tot el procés, des de l'atorgament de la beca fins la inauguració de la peça i de l'exposició dels treballs sobre la peça. Així mateix serà l'interlocutor municipal amb totes les parts implicades.

Per descomptat, com que és un projecte municipal, la col·laboració d'altres departaments de manera puntual és essencial. Així doncs, el departament de Comunicació haurà de col·laborar durant la campanya de comunicació i difusió, així com el departament d'Alcaldia durant l'atorgament de la beca i la inauguració de la peça, entre d'altres.

Alhora el treball en xarxa amb altres entitats i institucions similars, tant dins de l'àmbit català com estatal i fins i tot europeu, juga un paper rellevant en la gestió del projecte.

El ressò mediàtic de les activitats culturals comporta una projecció exterior de la ciutat. La seva importància no hauria d'obviar-se a l'hora de fer un balanç de la política municipal d'arts visuals. En aquest mateix sentit, està comprovat que els indicadors culturals d'una ciutat es tenen en compte per part

Art i natura a la riba del riu Llobregat

d'empreses, indústries i serveis en el moment de decidir l'obertura de nous negocis, delegacions i inversions. Així doncs aquest projecte, articulat com un element més amb les Termes Romanes, el museu local, el nucli antic, l'església barroca, etc..., contribuiria a configurar un nucli d'atracció cultural el qual, convenientment promocionat, donada la seva immersió en la conurbació metropolitana de Barcelona, es planteja com una oferta potent de lleure i cultura capaç d'atreure visitants de dia de la zona.

Els resultats a mig o llarg termini no han de ser arguments dissuasius per a l'engegada d'un projecte cultural. Poden generar activitats que es presentin en potència, és a dir, que des d'un bon principi ja apuntin cap a uns objectius i un abast més ambiciosos. En el transcurs del temps i amb l'experiència acumulada consolidaran el programa.

5. 2. Manteniment de les intervencions artístiques al Parc Fluvial de Sant Boi

El material que l'artista becat/da mostri a l'exposició realitzada conjuntament amb la instal·lació de la intervenció artística al riu passarà a formar part del fons d'art contemporani de l'ajuntament amb la intenció de completar i ampliar aquest fons així com documentar la nova peça instal·lada. Així mateix, aquesta passarà a formar part d'aquest fons a través un contracte de compra (la beca en si mateixa constitueix els honoraris de l'artista per a la concepció i creació de la peça, en canvi els materials i l'execució de la peça serà sufragat a part).

Per altra banda, en aquest mateix contracte de compra, l'artista es compromet que durant els propers 20 anys col·laborarà en les possibles tasques de restauració i conservació de la peça. En aquest sentit, les peces passaran anualment una revisió per tal de detectar qualsevol anomalia

Art i natura a la riba del riu Llobregat

estructural o material. La conservació preventiva de les peces que formaran part del parc d'escultures del Parc Fluvial de Sant Boi s'encarregarà a una empresa externa de conservació d'obres d'art. Així mateix, durant tot l'any les peces seran netejades regularment pel servei de neteja municipal o aquell servei que s'encarrega de les tasques de neteja del Parc Fluvial de Sant Boi.

5. 3. Cronograma del projecte. Beques, instal·lacions de peces i exposicions

El calendari del desenvolupament de la beca i la posterior peça, exposició i catàleg està condicionat per l'estada de l'artista a la residència d'art que seria sobre la primavera. Així mateix, hi ha uns mesos que queden o dates que aturen temporalment el projecte, com seria Nadal i vacances d'estiu; tot i així, el calendari no pateix cap alteració per això. Alhora, si la convocatòria de la beca s'estableix de forma anual, és interessant que la inauguració de la peça, l'exposició i el catàleg sigui l'inici de la següent convocatòria de beca ja que en reforçaria la difusió i la publicitat i es mostraria la continuïtat del projecte.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

5. 4. Quadre de síntesi

Gestió de projecte

Comissió formada per membres dels departaments de Cultura, Mediambient i Joventut.

Interlocutor de coordini globalment tot el projecte i sigui el punt de contacte entre la institució municipal i l'artista.

Manteniment

Neteja de l'espai natural

Conservació preventiva de les peces

Cronograma

Convocatòria anual

Estada residència

Execució de la peça

Instal·lació i inauguració de la peça

6. Comunicació

6. 1. Estratègies de comunicació

La difusió de l'art contemporani no es pot limitar al recurs més generalitzat, l'exposició. Així doncs, hi ha moltes altres vies de trobada entre l'obra i la seva audiència. L'objectiu primordial és democratitzar la cultura, posar a l'abast dels ciutadans aquelles produccions culturals fruit del pensament o el coneixement de cada època.

Els mecanismes d'informació, convocatòria i atracció de públics en l'art contemporani no difereixen pas gaire dels habitualment utilitzats en altres àmbits. Tanmateix, cal ser conscients de l'encara limitada resposta del públic a aquest tipus de manifestacions com a conseqüència dels dèficits estructurals de les ciutats, com poden ser bons equipaments i polítiques culturals.

En aquest projecte es volen transmetre tres conceptes:

Art.- intervencions artístiques que suggereixin històries del riu, reflexions sobre el que va ser, és i serà el riu; art vinculat a la natura i en un entorn natural;

Riu.- espai natural amb fauna i flora fluvial; respecte per la natura i revalorització de la mateixa; interrelació entre societat – art – natura.

Formació.- beca d'estada en una residència estrangera d'artistes.

Els objectius de les estratègies comunicatives en aquest projecte són:

- difondre la creació contemporània i les intervencions en l'àmbit natural
- promoure la formació artística pels residents de la comarca

Art i natura a la riba del riu Llobregat

- esdevenir un espai de retrobament en matèria d'art i natura

Totes aquestes idees es comunicaran :

- Visual.- alegre i relaxada expressió de la natura i l'art, contemplació artística i històrica, respecte per la natura, ...
- Pla d'accions anual
- A l'exterior: a través dels mitjans de comunicació i entitats artístiques

6. 2. Eines de comunicació

Màrqueting

- Imatge corporativa: logotip (evoca el curs del riu i les seves tonalitats), línia gràfica (línia molt orgànica) i colors (verds, blaus i terrossos).
- Relacions: xarxes artístiques, centres d'art i natura a nivell estatal i europeu, residències europees, ...

Instruments de comunicació

- Cartes i mailing de la convocatòria
- Actes públics
- Exposicions
- Publicitat

Accions de comunicació

- Accions de premsa: comunicat de la beca / instal·lació de la peça / exposició, anuncis de la convocatòria de la beca / instal·lació de la peça / exposició als mitjans de comunicació locals i comarcals, bloc actualitzat mensualment amb informació sobre l'estada de l'artista, entrevista a l'artista seleccionat al diari local, ...

Art i natura a la riba del riu Llobregat

- Accions de relacions públiques: visites de premsa, seminari al voltant de la peça instal·lada, ...
- Accions en publicitat: anuncis de la convocatòria, anuncis de la instal·lació de la peça i de l'exposició, ...
- Patrocini i mecenatge: sponsorització.

6.3. Pla de comunicació

- Missió.- Esdevenir un programa de referència en matèria d'art contemporani i medi ambient a nivell comarcal.
- Objectius principals.- arribar a tots aquells públics interessats en natura i art, atreure al públic local, mostrar la interrelació entre art-natura-societat.
- Identificació de cada grup de públic destinatari.- grups d'artistes, grups d'universitaris, grups locals i comarcals, població local i comarcal, ...
- Missatge que es vol transmetre.- A mena de *work in progress* es configurarà, a llarg termini, un parc d'escultures i intervencions al Parc Fluvial de Sant Boi reivindicant la història i la tradició del riu Llobregat a la vila. A través de la recuperació de la història local es dinamitza i promociona l'art contemporani i totes aquelles manifestacions artístiques vinculades amb la natura. Aquesta proposta és una oportunitat per artistes amb la intenció que amplii'n la seva formació en una residència d'artistes i s'enriqueixin amb les sinergies d'altres creadors i altres contextos.
- Diferents tipus de canals de difusió plantejats.- mitjans de comunicació local i comarcal, mitjans de comunicació especialitzats, webs d'art i xarxes on-line, publicitat exterior, centres i escoles d'art comarcals, institucions culturals

Art i natura a la riba del riu Llobregat

comarcals, responsables polítics i tècnics d'altres ajuntaments i administracions de la comarca, ...

- Ubicació idònia per a la difusió segons destinataris escollits.-

Facultats d'humanitats i belles arts

Revistes artístiques i d'artesanía

Xarxes d'artistes

Webs d'art:

Tu patrocini.- espai web de recerca de projectes.

W3art.- espai web de difusió d'art contemporani.

Masdearte.- espai web de difusió d'art.

Centres i escoles d'art comarcals

Centres d'art comarcals

Centres juvenils comarcals

Institucions culturals comarcals

Televisions comarcals

Emissores de ràdio local, comarcal i cultural

Revistes locals i comarcals

Revistes especialitzades i culturals

Correu tradicional i electrònic

Responsables polítics i tècnics d'altres ajuntaments i administracions

- Temporalització idònia de la difusió.- anualment per cada convocatòria, un mes abans de la convocatòria.

- Encàrrec del disseny, producció i difusió.- dissenyadors de la imatge del projecte, empresa d'impressió, difusió des dels diferents departaments implicats.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

- Previsió del mètode d'avaluació de l'impacte de la difusió.- avaluació de l'eficàcia de la campanya de comunicació (objectius) i avaluació de l'eficiència de la campanya de comunicació (recursos emprats)
- Pressupost de la comunicació.- disseny del cartell, disseny del flyer, disseny de l'anunci, anuncis en revistes i webs especialitzades, anuncis en televisions comarcals, anuncis en emissores de ràdio local, comarcal i cultural, anuncis en revistes locals i comarcals, ...

Art i natura a la riba del riu Llobregat

6. 4. Quadre de síntesi

Estratègies de comunicació

- Visual.- alegre i relaxada expressió de la natura i l'art, contemplació artística i històrica, respecte per la natura, ...
- Pla d'accions anual
- A l'exterior: a través dels mitjans de comunicació i entitats artístiques
- Idees a transmetre: Art – Natura - Formació

Eines de comunicació

Marketing

Instrumentes de comunicació

Accions

Pla de comunicació

Missió

Objectius

Públic

Missatge

Canals de difusió

Ubicació de la difusió

Temporalització

Disseny

Avaluació de la difusió

Pressupost de la difusió

Art i natura a la riba del riu Llobregat

7. Finançament

L'art té, també, una dimensió econòmica. D'entrada, la pròpia activitat artística ocupa els seus protagonistes, genera llocs de treball directes i contribueix al manteniment i al creixement d'altres. Però, més enllà del seu àmbit, l'art potencia la generació de riquesa, intervé en el desenvolupament econòmic de les ciutats. Una política cultural coherent i rigorosa també ha de contemplar aquesta vessant i impulsar estratègies específiques relacionades, molt sovint, amb la projecció exterior, amb la imatge que projecte la ciutat.

7. 1. Fons previstos i procedència

La característica d'aquest projecte és la seva transversalitat i voluntat d'implicació de tres departaments municipals diferents, el departament de Cultura i Promoció de Ciutat, el departament de Medi Ambient i Sostenibilitat i el departament de Joventut. D'aquesta manera, la recaptació de fons serà més senzilla. Podríem dir, llavors, que el gruix del finançament del projecte serà a càrrec dels pressupostos públics de l'administració municipal.

Per altra banda, és important la recerca d'altres ajudes addicionals externes com subvencions públiques, prestacions, ajuts, patrocini, ... En aquest sentit, l'Oficina de Difusió Artística de la Diputació de Barcelona³⁶ ofereix dins del *Programa d'Arts Visuals* una sèrie d'ajudes a entitats municipals per a propostes de difusió en aquesta matèria. També, la col·laboració del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat pot ser una altra via de finançament. El Ministerio de Cultura anualment convoca ajudes per a la promoció de noves tendències en art a l'àmbit estatal, són les *Ayudas para la promoción del arte español y apoyo a las nuevas tendencias en las artes*³⁷. Els fons europeus poden ser una font econòmica ja que, anualment, es porten a terme diverses convocatòries per a promoure la cooperació cultural, per

³⁶ www.diba.es/oda/

³⁷ www.mcu.es/ayudasSubvenciones/PromoArte/PromoArteEspañol2009.html

Art i natura a la riba del riu Llobregat

exemple el programa *Cultura 2000*³⁸, o la mobilitat transnacional en l'àmbit de la cultura.

A més, seria interessant el suport econòmic d'entitats de gestió comarcal com el Consell Comarcal del Baix Llobregat o la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, així com institucions que treballen en l'àmbit del medi ambient com el Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat. Fins i tot el podria buscar el patrocini d'entitats que gestionin els recursos hídrics de la zona, com ara la Fundació Agbar. També, el suport en forma de patrocinador d'alguna entitat bancària de rellevància local és una altra opció per a la recaptació de fons. Al pressupost del projecte s'ha contemplat aquest fet ja que determinades partides, sobretot relatives a la comunicació del projecte, serien sufragades per sponsors i patrocinadors.

Així mateix, seria molt interessant aconseguir el contacte amb entitats artístiques i la seva complicitat en aquest projecte, encara que no sigui de suport econòmic, en forma de suport, encara que no sigui econòmic, d'aquesta manera garantiria la continuïtat del projecte any rere any. A continuació es detallen algunes d'aquestes entitats:

Xarxa Prod.cat.- xarxa de diversos centres d'art contemporani a Catalunya.

Alliance of Artists Communities.- xarxa de comunitats artístiques als EUA.

Res Artis.- xarxa de residències europees.

Associació Catalana de Crítics d'Art.

Associació d'Artistes Visuals de Catalunya.

Gremi de Galeries d'Art de Catalunya.

Associació de Galeries Independents de Catalunya.

Visual Entitat de Gestió d'Artistes Plàstics (VEGAP).

Lab for Culture.- espai web de difusió cultural a nivell europeu.

³⁸ www.europa.eu

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Sculpture network.- xarxa de centres d'escultura i parcs d'escultura.

Observatori del Paisatge.

Associació de Museòlegs de Catalunya.

Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya.

7. 2. Pressupost

Producció peça

Materials.- 4.000 euros

Execució i instal·lació.- 4.000 euros

Total.- 8.000 euros

Campanya de comunicació peça i exposició

Disseny cartell i flyers.- 600 euros

Impressió cartell i flyers.- 400 euros

Distribució cartells i flyers.- 100 euros

Publicitat.- 1.000 euros

Assumit per un sponsor

Despeses beca

Transport.- 400 euros (anada i tornada)

Manutenció per 3 mesos.- 1.500 euros

Material per l'artista.- 600 euros

Residència (allotjament, estudi i seminaris).- 3.500 euros

Total.- 6.000 euros

Campanya de comunicació beca

Disseny cartell i flyers.- 600 euros

Impressió cartell i flyers.- 300 euros

Distribució cartells i flyers.- 100 euros

Publicitat.- 1.000 euros

Bloc.- 0 euros

Assumit per un sponsor

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Producció exposició senzilla

Disseny cartell / flyers.- 350 euros

Materials i muntatge.- 2.000 euros

Total.- 2.350 euros

Producció petit catàleg

Producció de textos.- 500 euros

Disseny.- 800 euros

Impressió tiratge de 500 exemplars.- 1.200 euros

Assumit per un sponsor

Honoraris del jurat

4 dels 6 membres.- 400 euros

Total.- 400 euros

Gestió del contracte amb l'artista

Ajuntament (Servei Jurídic)

Assumit per la institució municipal

Manteniment i neteja de les peces

Treballs de conservació preventiva (tasques a realitzar a llarg termini)

Total.- 1.000 euros

Altres i imprevistos.- 1000 euros

Total.- 1.000 euros

TOTAL PROJECTE: 18.750 euros

		€	TOTAL €
1 PRODUCCIÓ PECES			
	Materials	4.000	
	Execució i instal·lació	4.000	
		<i>Subtotal</i>	8.000
		TOTAL	8.000
2 CAMPANYA DE COMUNICACIÓ PEÇA I EXPOSICIÓ			
	Disseny cartell i flyers	600	
	Impressió cartell i flyers	400	
	Distribució cartells i flyers	100	
	Publicitat	1.000	
		<i>Subtotal</i>	2.100
		Assumit per un sponsor	
3 DESPESES BECA			
	Transport (anada i tornada)	400	
	Manutenció per 3 mesos	1.500	
	Material per l'artista	600	
	Residència (allotjament, estudi i seminaris)	3.500	
		<i>Subtotal</i>	6.000
		TOTAL	6.000
4 CAMPANYA DE COMUNICACIÓ BECA			
	Disseny cartell i flyers	600	
	Impressió cartell i flyers	300	
	Distribució cartells i flyers	100	
	Publicitat	1.000	
	Bloc	0	
		<i>Subtotal</i>	2.000
		Assumit per un sponsor	
5 PRODUCCIÓ EXPOSICIÓ SENZILLA			
	Disseny cartell i flyers	350	
	Material muntatge	2.000	
		<i>Subtotal</i>	2.350
		TOTAL	2.350
6 PRODUCCIÓ PETIT CATALEG			
	Producció de textos	500	
	Disseny	800	
	Impressió tiratge de 500 exemplars	1.200	
		<i>Subtotal</i>	2.500
		Assumit per un sponsor	
7 HONORARIS JURAT			
	4 dels 6 membres	400	
		<i>Subtotal</i>	400
		TOTAL	400
8 GESTIÓ DEL CONTRACTE AMB L'ARTISTA			
	Ajuntament (Serveis Jurídics)		
		Assumit per la institució municipal	
9 MANTENIMENT I NETEJA DE LES PECES			
	Treballs de conservació preventiva (tasques a realitzar a llarg termini)	1.000	
		<i>Subtotal</i>	1.000
		TOTAL	1.000
7 Imprevistos			
	Altres	1.000	
		<i>Subtotal</i>	1.000
		TOTAL	1.000
TOTAL GLOBAL			18.750

Art i natura a la riba del riu Llobregat

7.3. Quadre de síntesi

Finançament

Departaments municipals de Cultura, Medi Ambient i Joventut

Altres administracions

Consell Comarcal

Diputació de Barcelona

Generalitat de Catalunya

Ministerio de Cultura

Fundacions privades i entitats culturals

Sponsors

8. Plantejament de l'avaluació

8. 1. Funció de l'avaluació

La previsió de l'avaluació està present de manera transversal en totes les fases del projecte, així es valora la trajectòria i els resultats de forma més completa. D'aquesta manera, la millora del projecte, la reorientació dels objectius, els canvis de contingut, d'estratègies o d'activitats, de la dotació de mitjans, de la modificació del model de gestió o de la redefinició de destinataris del projecte es pot portar a terme de forma justificada.

L'art contemporani es transforma constantment. Els seus camps d'investigació i experimentació, la seva formalització, les seves vies de contacte amb l'audiència, les seves expectatives i necessitats, etc., en un context i en un període concret, poden canviar i ser unes altres en molt poc temps. Per tant, el projecte serà sotmès a una constant revisió per adequar-se a cada conjuntura.

8. 2. Avaluació de resultats

Avaluació de l'impacte (projecte a llarg termini)

Té en compte la totalitat del projecte, la convocatòria de la beca any rere any i el desenvolupament de les intervencions al Parc Fluvial de Sant Boi.

Avaluació de la sensibilitat (destinatari)

Valora si el projecte satisfà les necessitats o demandes de les persones beneficiades en el projecte.

Avaluació de la sostenibilitat

Comprova la capacitat que té el projecte de mantenir els seus èxits expressats sota la forma de resultats a llarg termini.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

8. 3. Eines d'avaluació

- Registre i cens de dades dels candidats/tes: lloc de naixement, correu electrònic, font del coneixement del projecte, ...
- Cens dels assistents i visitants a la inauguració de la peça i a l'exposició.
- Repercussió mediàtica: memòria de totes les aparicions als mitjans de comunicació.
- Entrevista personal amb el/la becat/da: enquesta, intercanvi d'impressions, document de seguiment durant l'estada, satisfacció, ...
- Avaluació amb tots els departaments: reunió d'avaluació i memòria de tots els departaments participants en el projecte comentant els punts forts i els febles del projecte.
- Observació

8. 4. Desenvolupament de l'avaluació

En un primer nivell de definició, l'avaluació es limitarà a conèixer en quina mesura els objectius del projecte s'han assolit. El segon pas serà plantejar si tots els paràmetres del projecte, és a dir calendari, concepte, metodologia, disseny, execució, procés, etc... , s'ajusten a la missió i als objectius. Finalment, es veurà si cal una redefinició del projecte per tal de permetre que totes les fases es completin correctament.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

8. 5. Quadre de síntesi

Avaluació

Impacte

Sensibilitat

Sostenibilitat

Eines d'avaluació

Registre i cens de dades dels candidats/tes

Cens dels assistents i visitants a la inauguració de la peça i a l'exposició

Repercussió als medis i xarxes culturals

Entrevista amb els artistes

Avaluació amb tots els departaments

Observació

9. Referències

9. 1. Bibliografia.

AAVV

- 1996 *Trobada Internacional d'Escultors*. Calaf: Ajuntament de Calaf.
- 1998 *Restauració de les Termes Romanes*. Barcelona: Àrea de Cooperació Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona.
- 2001 "El Bosque Animado" a *Páginas de Información Ambiental*, nº6, juliol. Logroño: Consejería de Turismo, Medio Ambiente y Política Territorial del Gobierno de La Rioja.
- 2006 "Estatuts del Consorci per a la Recuperació i Conservació del Riu Llobregat" al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, nº 4716, 12 de setembre. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- 2006 Informe sobre els espais d'art del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- 2006 *Exposiciones temporales. Organización, gestión y coordinación*. Madrid: Ministerio de Cultura.
- 2006 *Interpretar el patrimoni. Guia bàsica*. Col·lecció Estudis. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- 2007 *Beeldenparkgids. Gids beeldenparken, tuinen, routes en manifestaties in Nederland 2007*. Hoorn: stichting Nederlandse Beeldenparkgids.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

- 2007 *Cultura i municipi. Polítiques culturals municipals a Catalunya.* Barcelona: Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- 2008 *Codi de bones pràctiques. Professionals a les arts visuals.* Barcelona: Associació d'Artistes Visuals de Catalunya.
- 2008 *Paisea. Revista de paisajismo*, nº 6, setembre. València: Paisea Revista.
- 2009 *Paisea. Revista de paisajismo*, nº 8, març. València: Paisea Revista.
- Alemany Sánchez-Moscoso, V.
- 2003 *Arte del siglo XX: apuntes al principio de un siglo.* Madrid: Biblioteca de Humanidades.
- Barreda i Casanova, M. et altri
- 1993 *Història de Sant Boi de Llobregat.* Sant Boi de Llobregat: Ajuntament de Sant Boi.
- Batlle, E.
- 2006 "El sistema de espacios libres urbanos" a *El paisaje y la gestión del territorio. Criterios paisajísticos en la ordenación del territorio y el urbanismo.* Barcelona: CUIMPB.
- Blázquez, J. et altri
- 2006 *Guía de Europa. Parques de esculturas.* Cadis: Fundación NMAC.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Duran i Ventosa, Ll.

1914 *Memoria sobre alguns problemes que's [sic] presenten en el riu Llobregat.* Barcelona: Impremta de la Casa Provincial de Caritat.

Guntín, Florenci

1998 *L'art contemporani des de l'àmbit local. Eines per al disseny i la gestió de programes d'arts visuals.* Barcelona: Diputació de Barcelona.

Heidegger, M.

1971 "Building Dwelling Thinking", a *Poetry, Languages, Thought.* New York: Harper Colophon.

Krauss, R.

1996 *La originalidad de la Vanguardia y otros mitos modernos.* Madrid: Alianza.

Londoño, C. M.

2003 "Arte público y ciudad" a *Revista de Ciencias Humanas*, nº 31, juny. Pereira: Universidad Tecnológica de Pereira.

López Mullor, A. et altri

2002 *Les Termes Romanes de Sant Boi de Llobregat.* Col·lecció El Pou Comú. Sant Boi de Llobregat: Ajuntament de Sant Boi.

Maderuelo, J. et altri

1995 *Arte y Naturaleza.* Col·lecció Arte y Naturaleza. Huesca: Diputación de Huesca.

1996 *El paisaje.* Col·lecció Arte y Naturaleza. Huesca: Diputación de Huesca.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

- 1998 *Desde la ciudad.* Col·lecció Arte y Naturaleza. Huesca: Diputación de Huesca.
- 1999 *Arte público.* Col·lecció Arte y Naturaleza. Huesca: Diputación de Huesca.
- 2001 *Arte público: naturaleza y ciudad.* Islas Canarias: Fundación César Manrique.
- Martí i Vilà, C.
- 1952 *Notes històriques de la vila de Sant Boi de Llobregat.* Sant Boi de Llobregat: Biblioteca Popular.
- 1956 *Estampes santboianes del segle XVII.* Sant Boi de Llobregat: Biblioteca Popular.
- 1968 *Mil·lenari de la vila, 965-1965.* Sant Boi de Llobregat: Biblioteca Popular.
- 1985 *Records i costums santboians.* Sant Boi de Llobregat: L'Oreig.
- Moreno, I.
- 2000 "Parque de escultura" a *Piedra de Rayo.* *Revista riojana de cultura popular*, nº 2, desembre. Logroño: Sapozaabal.
- Pedro i Pascual, M.
- 1999 *L'Abans. Sant Boi de Llobregat. Recull gràfic 1892-1965.* El Papiol: Efadós.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

Prat i Fornell, N. et altri

2004 *El Baix Llobregat: història i actualitat ambiental d'un riu.*
Barcelona: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

Pujol i Capsada, Josep

2007 *Les Barques de passatge del riu Llobregat al Prat i la seva explotació (1327-1873).* El Prat de Llobregat: l'autor.

Roselló Cerezuela, D.

2007 *Diseño y evaluación de proyectos culturales.* Barcelona: Ariel.

Sobrino, M. L.

1999 *Escultura contemporánea en el espacio urbano. Transformaciones, ubicaciones y recepción pública.* Madrid: Electra.

Solias i Arís, J. M.

2003 *Rubricatum. Roma al Baix Llobregat.* Col·lecció El Pou Comú.
Sant Boi de Llobregat: Ajuntament de Sant Boi.

Vergés, J. C.

1978 *El Uso industrial del Llobregat.* Madrid: Moneda y Crédito.

Art i natura a la riba del riu Llobregat

9. 2. Webgrafia.

www.aavc.net/aavc_net/html/index.php
www.arteallarte.org
www.art-kerquehenec.com
www.avam.net
www.az-leparc.com
www.batallaebre.org
www.batlleiroig.com
www.beeldenparkgids.nl
www.bewegter-wind.de
www.bienaldeesculturadevalladolid.org
www.brookgreen.org
www.calaf.cat
www.camac.org
www.camargofoundation.org
www.catart.org
www.centreartrectoria.org
www.chateau-lanapoule.com
www.chiantisculpturepark.it
www.ctv.es/USERS/cvallada/cvcv1/index1.htm
www.culturesnomades.org
www.decordova.org
www.diba.es/oda/
www.diba.es/parcsn/parcs/home.asp
www.draw-international.com
www.elbaixllobregat.net
www.elpais.es
www.enkartur.net/recurso-arenatzarte-guenes-20.html
www.ensantboi.com/guia/esculturas
www.estella.com.es
www.europa.eu

Art i natura a la riba del riu Llobregat

www.farreracan.cat
www.fondation-maeght.com
www.franconia.org
www.fundacioninspirarte.org
www.fundacionnmac.com
www.getty.edu
www.go2.co.uk/steelsculpture/
www.guggenheim-bilbao.es
www.haliburtonsculptureforest.ca
www.hangar.org
www.idescat.cat
www.isladeesculturas.com
www.kmm.nl
www.kunstraum-syltquelle.de
www.kunstwegen.org
www.labforculture.org
www.lamuseinn.com
www.larutadelferroaandorra.ad
www.lazapatilla.com
www.llobregat.info
www.louisiana.dk
www.masaru-emoto.net
www.mcu.es
www.middelheimmuseum.be
www.musee-rodin.fr
www.museochillidaleku.com
www.museumantboi.org
www.nikidesaintphalle.com
www.northcliffe.org.au
www.obras-art.org
www.osservatorionomade.net

Art i natura a la riba del riu Llobregat

www.palazzorinaldi.com
www.pamplona.es/parquefluvial/es/index.asp
www.parcart.net
www.parcfluvial.cat
www.poblesdecatalunya.cat
www.riversculpture.com
www.rzezbatoronsko.pl
www.santboi.cat
www.santfeliu.cat
www.sculptureinwoodland.ie
www.sculpture-network.org
www.serralves.pt
www.skulptur-biennale-muensterland.de
www.skulpturlandskap.no
www.skulptur-projekte.de
www.soitu.es
www.st-ives.net
www.tate.org.uk/stives
www.tecomah.fr
www.valledelossuenos.com
www.viarubicatus.cat
www.vilanova.cat
www.wanas.se
www.ysp.co.uk
<http://jardins.caproig.cat>
<http://avbellvitge.wordpress.com>
<http://finestresdesantboi.blogspot.com>
<http://naturasab.blogspot.com>
<http://themis-santboi.blogspot.com>